

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА НІМЕЦЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

До захисту допустити
Зав. кафедри

«___»_____202__р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
«Найменування осіб жіночої статі
за професійною ознакою у німецькій мові»

Студента факультету іноземних мов
освітньо-професійної програми «Філологія.
Мова та література (німецька)»
освітнього ступеня «Магістр»
Єрмакова Сергія Олексійовича

Науковий керівник:
Гутнікова А.В., к. філол. наук, доцент
кафедри німецької та французької філології
Маріупольського державного університету

Рецензент:
Висоцька Ганна Віталіївна, кандидат
філологічних наук, доцент, завідувач
кафедри перекладу Державного вищого
навчального закладу «Приазовський
державний технічний університет»

Кваліфікаційна робота
захищена з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«___»_____2020 р.

Маріуполь – 2020

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА НІМЕЦЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Освітній ступінь «Магістр»

Шифр та назва спеціальності 035.043 «Германські мови та літератури (переклад включно), перша — німецька. Мова та література (німецька)»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедри

к. пед. наук., доцент, завідувач
кафедри німецької та французької
філології

Кажан Ю. М.

«__» _____ 2020 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Єрмаковим Сергієм Олексійовичем

1. Тема роботи – «Найменування осіб жіночої статі за професійною ознакою у німецькій мові».

Керівник роботи: Гутнікова Алла Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької та французької філології затверджені наказом Маріупольського державного університету від «28» лютого 2020 року № 210.

2. Строк подання студентом роботи – 04 грудня 2020 року.

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет).

Мета дослідження даної роботи є системний опис групи лексем, які є найменуваннями осіб жіночої статі за професійною ознакою в сучасній німецькій мові.

Об'єктом дослідження є розгляд та вивчення питання, пов'язаного з таким соціальним параметром як професійна діяльність, а також специфіка лексем,

які є найменуваннями професій, особливості структури даних номінативних одиниць і роль словотворчих засобів, мовні засоби, що використовуються для створення найменування осіб жіночої статі за професійною ознакою.

Предметом дослідження є особливості структурної і семантичної організації даних мовних одиниць на зазначеному синхронному зрізі.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1. Професійна діяльність в ракурсі антропоцентричної парадигми

Дати визначання професіоналізму як частині гендерно-маркованої лексики.

Розкрити гендерні особливості сучасного ринку праці, а також еволюційні явища в системі найменувань осіб за професійною ознакою.

Розділ 2. Морфолого-словотвірні та лексико-семантичні засоби утворення найменувань осіб жіночої статі за родом діяльності.

Розглянути граматичні та морфолого-словотвірні засоби; особливості смислової структури НОП; ономазіологічну структуру НОП; семантичні моделі.

Розділ 3. Теоретичні і практичні аспекти гендерно-коректного вживання німецької мови

Дослідити гендерну реформу німецької мови; дати аналіз НОП з точки зору гендерно-коректної мови; переклад гендерно-коректної лексики з німецької мови на українську.

5. Консультації розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	к.філол.н., доцент Гутнікова А.В.	20.05.2020	16.09.2020
2	к.філол.н., доцент Гутнікова А.В.	25.09.2020	20.11.2020

6. Дата видачі завдання – 5 березня 2020 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
-------	-------------------------------------	-------------------------------	----------

1.	Складання списку літератури, збір фактичного матеріалу, його огляд та аналіз	05 березня 2020 року	
2.	Підготовка першого розділу кваліфікаційної роботи та подання науковому керівнику на перевірку	16 вересня 2019 року	
3.	Підготовка другого розділу кваліфікаційної роботи та подання науковому керівнику на перевірку	20 листопада 2020 року	
4.	Підготовка остаточного варіанту кваліфікаційної роботи та подання науковому керівнику на перевірку	30 листопада 2020 року	
5.	Підготовка презентації, складання доповіді, отримання рецензії, відгука від наукового керівника	01 грудня 2020 рік	
6.	Оформлення і подання кваліфікаційної роботи на кафедру після зауважень наукового керівника	04 грудня 2020 року	

Студент

С. О. Єрмаков

Науковий керівник роботи

А. В. Гутнікова

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В РАКУРСІ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ПАРАДИГМИ В ЛІНГВІСТИЦІ	10
1.1. Професіоналізми як частина гендерно-маркованої лексики	10
1.2. Гендерні особливості сучасного ринку праці	15
1.3. Еволюційні явища в системі найменувань осіб за професійною ознакою	18
1.4. Картина світу і неологізація щодо найменувань особи за професійною ознакою.....	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	34
РОЗДІЛ 2 МОРФОЛОГО-СЛОВОТВІРНІ ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ УТВОРЕННЯ НАЙМЕНУВАНЬ ОСІБ ЖІНОЧОЇ СТАТІ ЗА РОДОМ ДІЯЛЬНОСТІ.....	37
2.1. Граматичні та морфолого-словотвірні засоби	37
2.2. Особливості смислової структури НОП	54
2.3 Ономасіологічна структура НОП	57
2.4 Семантичні моделі	60
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	63
РОЗДІЛ 3 ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНО- КОРЕКТНОГО ВЖИВАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	65
3.1. Гендерна реформа німецької мови	65
3.2. Аналіз НОП з точки зору гендерно-коректної мови	72
3.3. Переклад гендерно-коректної лексики з німецької мови на українську..	79
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	86
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91

ВСТУП

Мова як засіб спілкування в людському суспільстві завжди була залежною і пов'язаною з еволюційними процесами, тому тема «мова і суспільство» завжди була актуальною як для соціолінгвістики, так і для лексикології і словотвору, в цілому. Соціальна детермінованість мови пильно вивчається в роботах лінгвістів 20 і 21 століття [50; 6; 20; 24; 29; 75 та ін.]. Однак, незважаючи на значні успіхи сучасної соціолінгвістики, залишаються лакуни у вивченні окремих конкретних ділянок в системі взаємного накладення мовних і соціальних структур.

Еволюційні процеси в суспільстві тісно пов'язані з розвитком мовної системи і отримують в ній реальне втілення, тому найменування осіб за професією представляють собою численну і суспільно значиму частину лексичного складу німецької мови. Глибокі зміни в економічному, соціальному і культурному розвитку суспільства в кінці 20 – початку 21 століть зумовили необхідність вивчення активних процесів словотворення і номінації в порівняльному плані. Характерні для найменувань осіб за професією динамічні процеси неологізації, архаїзації, синонімізації, евфемізації роблять цю проблему актуальною для сучасної лінгвістики.

Актуальність роботи полягає у вивченні особливостей відображення соціальних явищ і нововведень в мові, в вивченні змін у семантичній групі назв професій (НОП), що відображає зрушення в процесі самої номінації та характеристики німецького мовного соціуму.

Об'єктом даної роботи є найменування професій осіб жіночої статі в сучасній німецькій мові (далі ЖНОП).

Предметом – особливості структурної і семантичної організації даних мовних одиниць на зазначеному синхронному зрізі.

Метою даної роботи є системний опис групи лексем, які є найменуваннями осіб жіночої статі за професійною ознакою в сучасній німецькій мові.

Мета дослідження визначила конкретні завдання роботи:

- Розгляд та вивчення питання, пов'язаного з таким соціальним параметром як професійна діяльність;
- визначити специфіку лексем, які є найменуваннями професій;
- встановити корпус лексичних одиниць, що служать для найменування професій осіб жіночої статі;
- визначити особливості структури даних номінативних одиниць і роль словотворчих засобів;
- виявити семантичні характеристики НОП;
- описати мовні засоби, що використовуються для створення найменування осіб жіночої статі за професійною ознакою;
- розкрити зміст понять «стать» і «гендер»;
- дати огляд історії та основних проблем гендерної лінгвістики;
- дослідити гендерну мовну реформу німецької мови в Німеччині та ті внутрішні закономірності системи німецької мови, які дозволяють здійснити цю реформу;
- проаналізувати німецькі джерела на предмет гендерно-коректних найменувань людей;
- вивчити способи перекладу гендерно-коректних позначень людей з німецької мови на українську.

Матеріалом дослідження слугують найменування 230 професій, відібрані методом суцільної вибірки з офіційних реєстрів професій [77; 81; 82; 84; 88] і доповнена з інших лексикографічних джерел, а також з німецькомовних посібників з гендерно-коректної мови Кельнського університету, Вільного університету Берліна і університетів федеральної землі Бремен [79; 80; 83].

Для вирішення поставлених завдань в роботі використовувалися наступні **методи і прийоми**: описовий, трансформаційний, компонентний, в роботі прийнятий за основу ономасіологічний підхід в поєднанні з елементами семасіологічного.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі активної тематичної групи НОП як частини лексичної системи.

Теоретична значимість роботи визначається тим, що вона дозволяє вирішити задачу систематизації та кодифікації важливого фрагмента німецького лексикону з використанням сучасних методів і прийомів аналізу мовних одиниць, збагачує новими даними теорію номінації.

Практична цінність роботи полягає в тому, що представлений в дослідженні матеріал може бути використаний при проведенні семінарських занять з лексикології німецької мови (розділ «Словотвір» і «Соціолінгвістика»), а також може використовуватися в якості ілюстративного матеріалу на практичних заняттях з німецької мови і перекладу при підготовці філологів-германістів в Вишах.

Апробація роботи. Основні положення представленої роботи були викладені автором на 3 наукових конференціях:

Засоби утворення найменувань осіб жіночої статі за родом діяльності. Матеріали XII Міжнародної наукової конференції «Perspectives Of Science And Education», 27 вересня 2019, м. Нью Йорк, США. – С. 173-185.

Гендерні особливості сучасного ринку праці. II Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної філології та методики викладання мов у вишах», Харків, 8 жовтня 2019 р. – с.17-19.

3. Аббревіація у сфері найменувань осіб жіночої статі. Дебют. Збірник тез доповідей студентів факультету іноземних мов за результатами участі у Декаді студентської науки – 2020 / За заг. ред. д. політ. н., проф. К. В. Балабанова, к. е. н., проф. О. В. Булатової. – Маріуполь, 2020. – С. 114-115.

За темою опубліковано 1 стаття і 2 тез.

Цілі і завдання зумовили структуру роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, висновків, списків наукової та довідкової літератури та джерел матеріалу.

У першому розділі дається теоретичне обґрунтування дослідження найменувань осіб за професією, розглядаються з сучасних позицій проблеми

номінації, категоризації, підводиться підсумок попередніх досліджень в цій області.

У другому розділі дається структурна і семантична класифікації досліджуваних одиниць німецької мови.

Третій розділ присвячений виявленню, опису і аналізу гендерних аспектів дослідження НОП та засобів їх перекладу.

Загальні висновки включають в себе результати роботи.

Загальний обсяг роботи складає 80 сторінок. Список використаних джерел налічує 89 найменувань, з них 18 – німецькою мовою.

РОЗДІЛ 1

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В РАКУРСІ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ПАРАДИГМИ В ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Професіоналізми як частина гендерно-маркованої лексики

А. А. Уфимцева розробила соціальні параметри, що характеризують людину в її багатосторонніх відносинах до реального світу, за ступенем їх соціальної важливості у вигляді переліку з 14 пунктів. Наступні нижче в переліку імена осіб, що характеризують людину як фахівця будь-якої галузі знань або практичної діяльності, по відношенню до колективу, за спільністю діяльності, по підпорядкованості і по відношенню власності, також представляють інтерес для нашого дослідження як найбільш значущі соціальні параметри, які мають пряме або непряме відношення до професійної діяльності і отже, не виходять за рамки означеної групи найменувань осіб за професією; наведемо для порівняння не увійшли в коло наших інтересів пункти, в яких людина характеризується як послідовник, прихильник кого-небудь, чого-небудь, за місцем проживання, за віком, по підлозі, по спорідненості, за національною, расовою ознакою, за талантами і за інтелектом [41, С.126].

Позначена нами область дослідження - група жіночих найменувань осіб за професією, вимагає чіткого визначення самого терміна "професія" для того, щоб виробити критерії для відбору мовного матеріалу.

Термін "професія" може бути вжито як у вузькому, так і в широкому сенсі слова. У вузькому сенсі слова термін використовується, наприклад, в значенні як сукупність надбаних шкільної та позашкільної виучкою спеціальних трудових навичок, які суміщаються зазвичай в одній особі і об'єднаних загальною назвою, наприклад, слюсар, столяр, скрипаль. Керуючись цим визначенням, А.Н.Моїсеев виділяє тематичну групу "найменування осіб за професією" і відмежовує цю групу від суміжних і близьких найменувань інших типів [29, С.62-67].

Аналогічне визначення терміна "професія" використовується в роботах Л.А.Шкатової [47] і В.Л.Воронцової [11].

Більш повне тлумачення терміна "професія" дається в БЕС: "Професія - офіційно вказане заняття, спеціальність, рід трудової діяльності / занять / людини, що володіє комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, набутих в результаті спеціальної підготовки, досвіду роботи" [75,С .155].

Це тлумачення поняття "професія" дозволяє розглянути в рамках групи жіночих найменувань осіб за професією не тільки власне НОП типу *Kinderärztin, Bekleidungsnaherin*, а й найменування осіб жіночої статі

- за трудовими і виробничими ознаками: *Arbeiterin, Angestellte*;
- за посадою: *Amtsdirktorin, Oberbürgermeisterin*;
- по виконуваний функції: *Obfrau, Vertrauensfrau*;
- з наукової спеціалізації: *Physikerin, Linguistin*;
- по кваліфікації: *Diplom-Ingenieurin*;
- по виду мистецтва, артистичному амплуа: *Sängerin, Tragödin*;
- по чину або армійському званню: *Unteroffizierin, Leutnantin*;
- вчені звання: *Doktorin, Professorin*;
- почесні звання: *Ehrensatorin, Ehrensozialarbeiterin*.

Визначивши в найзагальнішому вигляді коло цікавлять нас найменувань, а також взявши до відома можливу диференціацію всередині даного кола, в подальшому перераховані вище групи будуть розглянуті в складі єдиної системи НОП.

В даний час в соціології існує декілька підходів до систематизації та класифікації професій. Так, наприклад, Статистичний Щорічник ФРН за 2016 г. (SJ) подає такі типи класифікацій професій:

- по галузях економіки /*Wirtschaftszweige*/;
- за сферами професійної діяльності /*Berufsbereiche*/;
- по групах професій /*Berufsgruppen*/.

У нашій роботі віддається перевага класифікації за сферами професійної діяльності, тому що остання володіє достатнім ступенем конкретності при доступному спостереженню обсязі, що дозволить нам наочно уявити структуру сучасного ринку праці та визначити місце, займане в ньому жінкам. Для зручності викладу в схему, запропоновану Статистичним Щорічником, були внесені деякі зміни, переміщення, скорочення, доповнення:

1. Професії в сфері послуг

1.1. Професії у сфері управління, організації виробничого процесу /Organisations-, Verwaltungs- und Büroberufe/;

1.2. Професії у сфері обробки даних /Datenverarbeitungsberufe/;

1.3. Професії у сфері страхування та банківської діяльності /Bank- und Versicherungsberufe/;

1.4. Професії у сфері безпеки та порядку /Ordnungs- und Sicherheitsberufe/;

1.5. Професії у сфері товарного виробництва /Warenkaufleute/;

1.6. Професії у сфері торговельних послуг /Dienstleistungskaufleute/;

1.7. Професії у сфері транспортних послуг /Verkehrsberufe/;

1.8. Професії у сфері готельного господарства /gastgewerbliche Berufe/;

1.9. Професії, пов'язані з домашньому господарству /hauswirtschaftliche Berufe/;

1.10. Професії у сфері охорони здоров'я і гігієни /Gesundheits- und Körperpflegeberufe/;

1.11. Професії у сфері соціальної роботи і педагогічної діяльності /Sozial- und Erziehungsberufe/;

1.12. Професії у сфері наукової діяльності /wissenschaftliche Berufe/;

1.13. Професії в області літератури і мистецтва /schriftwerkschaffende, schriftwerkordnende sowie künstlerische Berufe/;

2. Професії у сфері сільського господарства, тваринництва /Pflanzenbauer, Tierzüchter/;

3. Професії в сфері гірничодобувної промисловості /Bergleute, Mineralgewinner/;

4. Професії у сфері переробної промисловості /Fertigungsberufe/;
5. Професії технічного профілю /technische Berufe/;
6. Професії у сфері релігії /Religionsberufe/;
7. Професії в області спорту /Sportberufe/;
8. Інші професії.

У сучасній німецькій мові група НОП розглядалася, перш за все, в роботах лінгвістів Німеччини. Подією стало фундаментальне дослідження Е.Оксаар "Berufsbezeichnungen im heutigen Deutsch" [69]. Його відрізняє новаторський для свого часу тезу автора про соціальної мотивації більшості НОП, а також визнання надзвичайної важливості двох моментів в процесі соціосемантичного аналізу /soziosemantische Untersuchung / НОП, а саме соціального параметра, що визначає вибір того чи іншого лексичного варіанта /soziale Dimension der linguistischen Variation / в залежності від цілого ряду чинників, виражених автором в концентрованій формі множини питання: "Хто вибирає яке найменування, в який час, в якій ситуації, по відношенню до кого і з якою метою?" [69, С.30].

Не менш значущою, на думку Е.Оксаар, є, з іншого боку, соціально зумовлена варіативність лінгвістического параметра /soziale Variation der linguistischen Dimension /, бо сприйняття одного і того ж НОП може викликати різні конотації, якщо врахувати, наприклад, вплив таких соціальних змінних як вік, стать, приналежність до певної соціальної верстви і т.п.

Спостереження, проведені Е.Оксаар, показали, що функціонування НОП в німецькій мові виявляє поряд із загальними, характерними також для деяких інших мов тенденціями розвитку, і специфічні риси.

Найбільш показовими в цьому сенсі з'явилися зрушення в сфері НОП, обумовлені необхідністю адекватного іменування по професії для жінок. Значні зміни в узусі за рахунок утворення великої кількості нових лексем стали імпульсом для появи цілого ряду публікацій з даної проблеми.

Наскільки нам відомо, вперше це питання отримав докладне висвітлення саме в зазначеній роботі Е.Оксаар, де автор простежив динаміку жіночих найменувань за професією на сучасному етапі розвитку мови /60—70 роки/.

Зазначені Е.Оксаар стрімкі зміни в групі даних найменувань з'явилися безпосереднім відображенням змін соціального порядку, а точніше, змін структури ринку праці та соціальної експансії жінок, зайнятих професійною діяльністю [68, С.86].

Іншим значним дослідженням в області НОП стала робота Р.Віттемёллер "Weibliche Berufsbezeichnungen im gegenwärtigen Deutsch" [74]. Вона представляє великий інтерес завдяки отриманим в результаті порівняльного аналізу даних, які свідчать про особливості державного вживання професіонізмів в офіційно-діловій мові ФРН, Австрії та Швейцарії.

Крім даних порівняльного аналізу уваги заслуговує також прагнення автора виявити деякі загальні тенденції розвитку групи в цілому. Продовжуючи в цьому сенсі дослідження, розпочате Е.Оксаар, Р.Віттемьоллер спробувала відбити особливості функціонування групи, характерні для німецької мови 80—х років, і, таким чином, перевірити актуальність деяких положень, висунутих Е.Оксаар в 1976 році.

Відзначаючи безперечні переваги дослідження Р.Віттемьоллер, не можна разом з тим не відзначити деяку поверховість власне лінгвістичного аналізу групи, що, можливо, зумовлено пріоритетом методів порівняльного аналізу, що відповідають меті та завданням роботи.

Поряд із зазначеними роботами Е.Оксаар і Р.Віттемьоллер особливий інтерес для даного дослідження представляють численні публікації 70—90-х років, які розробляють тему сучасного стану НОП в німецькій мові в дискусійному аспекті. Однак перш ніж перейти до розгляду цих робіт, слід більш детально зупинитися на такому феномені в лінгвістиці ФРН, Австрії та Швейцарії як "феміністична лінгвістика" /далі ФЛ/. Будучи безперечним породженням жіночого руху, "експортованого" в Європу з США, ФЛ, і особливо один з її аспектів, "феміністична мовна критика" /feministische

Sprachkritik/, починаючи з 1978 р займає чільне місце в лінгвістичному світі всіх німецькомовних країн [73, С.296-297].

Грунтуючись на положенні про те, що в центрі уваги ФЛ знаходиться комплекс питань, спрямованих на вивчення взаємозв'язку двох понять, "мова" і "стать", можна сформулювати програму ФЛ наступним чином: Дискримінація жінок в суспільному житті знаходить своє відображення і на рівні мовних структур ; отже, завдання ФЛ полягає в тому, щоб досконально вивчити систему мови з метою виявлення в ній фактів, які свідчать про дискримінацію жінок в мові або за допомогою мови і згодом усунути їх.

У нашому дослідженні ФЛ набуває особливого статусу в зв'язку з тим, що основним об'єктом феміністичної мовної критики опинилася саме група найменувань осіб жіночої статі і, перш за все, НОП. Вироблені в пошуках альтернатив критичні пропозиції щодо зміни мовних стереотипів у зазначеній групі найменувань стали предметом дискусії, що ведеться протягом майже двох десятиліть між прихильниками ФЛ і представниками традиційної, або нормативної лінгвістики [56, С.706].

1.2. Гендерні особливості сучасного ринку праці

Жінки ФРН складають в даний час більшість фахівців серед конторських службовців, в сферах охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення та побутового обслуговування, тобто в значній мірі формують сферу послуг [59, С.304—312]. Статистичні дані, згідно з якими «жіночі» сфери діяльності цілком відповідають загальноприйнятим тендерним ідеалам, не здатні в повній мірі відобразити які відбулись у другій половині 20 століття і початку 21 століття зрушення в кар'єрні можливості жінок. Реальну оцінку позицій жінок в поділі праці ми знаходимо в роботах сучасних соціологів.

Дослідники соціальної структури суспільства констатують, що відмічається протягом усього аналізованого періоду збільшення числа працюючих жінок в умовах розвинутого індустріального суспільства

[65, С.101], підвищення освітнього і кваліфікаційного рівня жінок [70, С.109], а також зростання соціальної активності жінок, який визначається в значній мірі впливом жіночого руху [58, С.12—13], нерідко приводили до перегляду статевих "кліше" в професійній сфері.

Численні факти "проникнення" жінок у сфери діяльності, які раніше вважалися прерогативою чоловіків, наприклад, в сферу політичної діяльності, армійської служби і т.п., не відповідали загальноприйнятим тендерним ідеалам і спростовували традиційні уявлення про сексуальні ролях.

У випадках, коли жінкам вдавалося пробитися в сфери діяльності чоловіків, "ломка" традиційних рольових очікувань суспільства проходила дуже болісно, і цей факт знайшов своє відображення в появі таких оціночних НОП як *High-Tech-Lady*, *Business-Amazon* і т.д., в яких "завжди відчувається легке сумнів, скепсис, стримане дистанціювання, і які насправді вселяють неможливість подібного жіночого дії" [63, С.32].

Соціологи і маркетологи, преса, а також і соціум, давно відзначають на значні зрушення на сучасному ринку праці в бік фемінізації сфер діяльності та професій, маркованих раніше ознакою чоловічого роду; так, наприклад, сталася якась фемінізація таких професій як *der Sekretär*, *der Stenotypist*, *der Volksschullehrer* спричинило за собою зниження їх престижу серед чоловічої частини населення. Також до вищевказаних лексем можна зарахувати професію аптекаря / *der Apotheker* /, зміна соціального статусу якої обумовлено тим, що керівництво роботою в переважній більшості аптек в ФРН здійснюють на даний момент жінки.

У ФРН проблема мовної дискримінації жінок, або лінгвістичного «сексизму», була вперше чітко сформульована двома жінками-лінгвістами, деякий час перебували в США і «вбере» ідеї феміністичного руху "Women's Liberation" - І.Гюнтеродт і З.Трьомель-Пльотц. Знаменно, що підготовчою роботою, що визначила основні напрямки феміністичної мовної критики, стала стаття І.Гюнтеродт, в якій обґрунтовувалася необхідність пошуку

відповідних найменувань для жінок за професією, тому що останні безпосередньо пов'язані з почуттям самоповаги і гідністю людини [60, С.129].

Слід зауважити, що вищевказані дослідження носять комплексний характер, що за тематикою, а й збігаються в плані форми і змісту.

Структура цих робіт також відрізняється паралелізмом: автори в першій частині дослідження описують мовні сегменти, де йде переважання чоловічого гендеру, а, отже, є «сексистськими», другий етап присвячений пошуку антидискримінаційних лінгвістичних можливостей. Як видно з цих робіт, навіть все зростаюча професійна і соціальна роль сучасної жінки в Європі, її мобільність і професійна заангажованість залежать від позиції суспільства, вірніше, чоловічої половини, що частково обмежує кар'єрні можливості жінок. На думку представниць феміністичної лінгвістики, лінгвістична «дискримінація» знаходить своє відображення коли:

— Значення жінки і їх досягнення нівелюються на мовному рівні, пор. *die Lehrer*;

— Жінка сприймається як індивідуум, що має, однак, залежне або підлегле становище по відношенню до чоловіка, пор. пор. *Bundespräsident Scheel u. Ehefrau Mildred*; альтернатива: *Bundespräsident Scheel u. seine Frau, Dr.Scheel*;

— Жінці відводиться певна, соціально обумовлена роль в професійній сфері, пор. *Hans Müller ist Generaldirektor, seine Frau ist Kindergärtnerin*; альтернатива: *Frau Dr. Lindner ist Mikrobiologin, ihr Mann ist Volksschullehrer*.

— формується неправильне уявлення про соціальний статус жінки, підкреслюється її вікова і соціальна характеристика, пор. *Tippfräulein*; альтернатива: *Stenotypistin, Sekretärin* /прикладі І.Гюнтеродт/.

Розроблені відповідно до перерахованих проявами «сексизму» в мові загальні терапевтичні принципи і численні конкретні пропозиції щодо групи жіночих найменувань адресовані, в першу чергу, нормалізатори /видавцям, лінгвістам, викладачам і т.п. / і покликані привернути увагу соціальних інститутів до проблеми фактичного рівноправності жінок і чоловіків в одній зі сфер суспільного життя - у сфері мови.

Вжиті в рамках феміністичної мовної критики спроби свідомого впливу на мовні процеси з метою зміни існуючих мовних норм можуть бути віднесені до сфери мовної політики, точніше кажучи, політики "знизу". При цьому критичному аналізу з боку феміністично налаштованих лінгвістів піддаються перш за все такі соціально значущі мовні сфери як правова та адміністративна [58].

Як було зазначено вище, визнання позитивної, "спрямовуючої" ролі ФЛ в становленні сучасної системи НОП, що відбиває прогресивні тенденції суспільного розвитку, не виключає, однак, критичного ставлення як до окремих феміністичних пропозицій, так і до всієї концепції в цілому.

Доречним буде привести критичні зауваження Е. Оксаар щодо здійснюваної стратегії і кінцевої мети боротьби за гендерну рівність, яка ведеться в рамках феміністичної лінгвістики на рівні мови: : "*... das Sprachspiel hat ernste Hintergründe in der Gesellschaft, die im Eifer des Gefechts um die Sprache zurückgedrängt zu werden scheinen... Was nützt den Frauen das noch so schöne Suffix, wenn ihre Situation sich nur wenig ändert?*" [72, С.23].

Поглиблення в дискусію подібного роду не входить в завдання даного дослідження, зазначимо лише, що суперечки з цього приводу ведуться і понині і свідчать про актуальність зазначеної проблематики в області жіночих найменувань за професією в сучасній німецькій мові. Аналіз лінгвістичних досліджень показав, що при всій множинності підходів до вивчення групи НОП в цілому і неодноразовому залученні жіночих найменувань в коло аналізованих одиниць, до сих пір ця група практично не піддавалася системному лінгвістичному дослідженню в словотвірному, граматичному, морфологічному і семантичному планах.

1.3. Еволюційні явища в системі найменувань осіб за професійною ознакою

В історії розвитку кожної мови існують періоди, коли мовні зміни відбуваються набагато швидше, ніж в інші часи. Друга половина 20 століття

безперечно стала для Німеччини періодом швидких соціальних перебудов, зображених на рівні мовних структур.

Унікальна мовна ситуація, що розуміється нами як "сукупність форм існування /а також стилів/ однієї мови в їх територіально-соціальному взаємовідносини і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень" [78], знайшла відображення в надзвичайному прискоренні і активізації процесів архаїзації і неологізації в лексичному складі німецької мови в цілому і в группенаіменованій осіб за професією, зокрема.

Застарілі НОП. У групі жіночих номінацій, відібраних для подальшого їх аналізу в складі сучасного німецького словника, є лексеми, які можуть бути зараховані до розряду застарілих слів, тобто архаїзмів та історизмів. У роботі ми дотримуємося традиційного тлумачення процесу архаїзації в сучасній мові [30; 28 та ін.] і відносимо до розряду застарілих слів архаїзми та історизм, враховуючи в той же час суттєві відмінності між процесами архаїзації і історизації слів, які є, на думку деяких лінгвістів, достатніми для їх повного розмежування [21, С.4].

НОП-історизми. До них відносяться лексеми, застарілі в результаті зникнення охоплюють ними денотатів. У досліджуваній групі найменувань процес історизації безпосередньо пов'язаний з соціальною та економічною перебудовою суспільства. Так, зі зміною типу соціальних відносин в розряд історизмів перейшли позначення служниць в сфері домашнього та сільського господарства, а також придворних осіб. У переліку професій 1961 р дана підгрупа ще представлена НОП *Dienstmagd* і його варіантами *Haus-*, *Klein-*, *Kinder-*, *Küchenmagd*, а також *Kammerjungfer / -frau = Dienerin für die persönlichen Dienste, Zofe einer Fürstin, einer hochgestellten Dame* [66].

Демократизація морально-етичних канонів у вихованні молодих дівчат стала причиною виходу з активного вживання НОП *Anstandsdame i Stiftsdame*. У групі жіночих номінацій історизмами стали також НОП, які називають

застарілі в результаті модернізації виробництва види діяльності: *Garniererin*, *Spargelschülerin*, *Wassermädchen* і ін.

НОП—архаїзми. У тих випадках, коли денотат зберігається, а назва, закріплене за ним, замінюється іншим, стара номінація переходить в розряд пасивної лексики і усвідомлюється в зіставленні з сучасним найменуванням як архаїзм. Відповідно до традиційної класифікації застарілої лексики НОП—архаїзми можуть бути представлені такими групами:

Лексичні архаїзми, що виникли в результаті старіння слова як звукового комплексу, службовця для вираження певного поняття. У середині цієї групи виділяють власне лексичні: *Amme* — *Kinderfrau*, *Bonne* — *Kindermädchen*; лексико-словотвірні: *Botenfrau* — *Botin*; лексико-фонетичні архаїзми: *Gehülfin* — *Gehilfin*. Семантичні архаїзми, тобто застарілі значення багатозначних слів, в інших значеннях відносяться до активного складу лексики, пор .: *Garderobiere* = 1. *weibl. Person, die die Aufgabe hat, einem Künstler beim Ankleiden usw. zu helfen, und die für die Pflege der Kostüme verantwortlich ist; 2./veraltend/ Frau, die an der Theatergarderobe die Mäntel usw. der Besucher in Empfang nimmt* [66].

Кордон між лексичними і семантичними архаїзмами не завжди однозначно визначна. Так, зазначене Е.Оксаар НОП *Dienstmädchen* може одночасно розглядатися як приклад семантичного і лексичного архаїзму, тому що, з одного боку, має місце зміна значення в 50—і роки "*Arbeitende im Haushalt*" - перелік професій 1961 г. З іншого боку, початковий зміст слова передається сьогодні такими НОП, як *Hausgehilfin*, *Hausangestellte* [78]. Причини архаїзації можуть бути екстралінгвістичними. Так, під впливом морально-етичних і естетичних поглядів і установок, що склалися в суспільстві, здійснюється евфемістичній заміна позначень негативно заряджених денотатів. У сучасній німецькій мові трансномінації неодноразово піддавалося найменування *Toilettenfrau*, вибір відповідної заміни для якого виявився досить складним.

Ще в 1993 р. представниці феміністичної лінгвістики З.Мюллер і К.Фукс зареєстрували альтернативне *Wörter in für Bedürfnisanstalten* як соціально коректне і стилістично нейтральне [65, С.102]; в 1997р. тільки 10% від загального числа опитаних нами студентів Університету м Бохум визнали дане найменування дійсно коректним, 75% віддали перевагу *Reinigungskraft für Sanitäranlagen*, 15% заперечували саму можливість створення найменування, позбавленого негативних конотацій. Результати опитування в сфері евфемістично жіночих номінацій підтвердили, таким чином, гіпотезу Н.М.Бердової про нестійкість позитивних конотацій в групі евфемізмів [4, С.46, 111].

Зміна в другій половині 20 століття соціально-культурних конвенцій в сфері імен осіб жіночої статі стало причиною архаїзації ряду лексем, які вживалися раніше в групі найменувань жінок за професією (*Fräulein, Jungfer, Mamsell*).

Перелік професій 1961р. представляє в цьому сенсі особливий інтерес, тому що відображає багатовікові традиції в групі жіночих номінацій і дозволяє простежити практично всю історію розвитку системи жіночих імен в німецькій мові, починаючи з середньовіччя: *Frau / Fräulein* (свн.) + *Jungfer, Dame* (17ст.) + *Mamsell / Mademoaselle* (18 ст.). У групі НОП застарілі сьогодні найменування осіб жіночої статі використовувалися не тільки як "будівельний матеріал" для створення композитів: *Fräulein* (7 слів), *Jungfer* (3 слова), *Mamsell* (9 слів), але і як самостійні лексичні одиниці, ср .: *Jungfer / Hauswirtschaftshelferin / Mamsell / Wirtschafterin* /.

Остання лексема збереглася в якості опорного компонента офіційного найменування професії *Kaltmamsell = Angestellte, die in einem Gaststättenbetrieb für die Zubereitung u. die Ausgabe der kalten Speisen verantwortlich ist* [58]. У феміністичної лінгвістики дане слово розглядається як анахронізм і настійно рекомендується для заміни. Причиною його "відкидання" є, з нашої точки зору, не тільки унікальність компонента - *mamsell* в сучасній групі НОП, але також порушення логічного

зв'язку між 1 і 2 НС в результаті елімінування середнього сегмента *Kalt /speisen/ mamsell*.

Про важливу роль екстралінгвістичні фактори свідчать специфічні особливості процесу старіння і поповнення лексики в 90—і роки, що проходять під знаком об'єднання Німеччини.

На суттєві відмінності в сфері НОП в мові НДР і ФРН вказували свого часу багато лінгвістів [53, С.40; 38, С.47; 54, С.188-189 та ін.]. Першим кроком на шляху до усунення наявних розбіжностей в сфері офіційно визнаних професій став порівняльний перелік професій, що вимагають спеціальної підготовки, який був виданий Федеральним комітетом з праці в 1990р. з метою уніфікації існуючих найменувань професій [64, С.320].

Цей документ поклав початок новому етапу в процесі архаїзації і неологізації найменованих професій в зв'язку зі зміною політичної, економічної і соціальної структури суспільства багато позначення реалій соціалістичної дійсності, відмічені в мові НДР як неологізми, втратили свою релевантність і вийшли з активного вживання в складі історизмів:

- номенклатура почесних звань, пор .: *Verdienter Bergmann der DDR, Held der Arbeit*; - кальки з російської: лексичні кальки *Arbeitsveteran, Kaderleiter, Kolchosbauer, Kollektivist, Neuerer, Traktorist*;

— семантичні кальки *Aktivist, Brigadier*;

— найменування державних посад: *Staatsvorsitzender*;

— посад, чинів, армійських звань: *Volksarmist, Volkspolizist*;

— в сфері жіночої праці заслуговує на увагу новоутворення НДР *Hausfrauenbrigade = aus nichtberufstätigen Hausfrauen zusammengesetzte Arbeitsgruppe, die freiwillig in den Betrieben aushilft* [85], що стало в 90—і роки історизмом.

До групи НОП - архаїзмів, які зазнали трансномінації, перейшли лексеми з базовим терміном *Facharbeiter für*, відтвореним в переліку професій НДР 1980р. в 145 з 357 НОП.

У розряд семантичних архаїзмів перейшли: — найменування почесних звань у сфері педагогічної діяльності, що перейшли в розряд найменувань осіб за займаною посадою: *Oberlehrer*, */Ober/ studienrat*, */Ober/ studienrat*; *Dispatcher*, що свідчить про процеси інтернаціоналізації в сфері термінології: в мову НДР дане НОП увійшло в 1953р. як запозичене з російської мови в значенні *jmd., der die zentrale Lenkung und Kontrolle von Produktions- und Verkehrsprozessen überwacht* [60]; в мові ФРН це слово з'явилося в 1960р. як англословне запозичення і мало значення *leitender Angestellter in der Industrie, der den Produktionsablauf überwacht* [85]. Сьогодні перше з двох названих значень цього слова застаріло.

НОП *Aspirant* = *Bewerber*, */Beamten/ anwärter*; із застарілим запозиченим з російської мови значенням *wissenschaftliche Nachwuchskraft an der Hochschule* [58].

У ряді випадків процес архаїзації стимулюється дією власне мовних чинників. Застарілі НОП можуть виконувати читача-стилістичну функцію і служити засобом передачі історичного колориту минулих років.

НОП — неологізми. Неологізми прийнято розділяти на власне неологізми, новоутворення та семантичні неологізми [41]. До розряду власне неологізмів ми відносимо запозичені в останні роки з англійської мови і не співвідносні етимологічно ні з одним з більш ранніх запозичень, наприклад, *Web-Mistress*, що використовується в комп'ютерній мережі Інтернет для позначення особи жіночої статі, що відповідає за оформлення WEB—сторінки, пор. *Web-Mistress*. в подібних випадках вихід мотивуючого слова з активного вживання тягне за собою архаїзацію похідних слів, пор. *Putz* = */veraltet / Accessoires, die der besonderen Verschönerung dienen sollen - Putzmacherin = /veraltet / Modistin* [58];

скорочення числа синонімів: так, яке увійшло в побут у 60—х рр. *Raumpflegerin* витіснило зі сфери активного вживання численні найменування з *-frau / Aufwarte-, Putz-, Reinemache-, Reinigungs-, Scheuer-, Zugeh-* і ін.;

- зниження / втрата продуктивності словотворчих моделей.

Процес архаїзації не завжди характеризується прямолінійністю та одночасністю для всіх країн і регіонів поширення німецької мови: і, вийшовши з загальнонімецького вживання, слово може залишатися прийнятним в одному з державних варіантів, діалектів, говірок, пор .: *Dirn* = /*bayr., Oesterr., mundartl./ Bauernmagd* [59]. В австрійському і швейцарському узусі застарілі, в межах Німеччини *Gouvernante* і *Fräulein* вживані і сьогодні в значенні відповідно *Hotelangestellte, die für Kinderbetreuung zuständig ist* і *Hausangestellte* [57].

До власне неологізмів можна зарахувати "штучні слова", представлені в досліджуваній групі номінацій *Politesse* = [*Kunstwort aus Polizei u. Hostess*] *Angestellte bei einer Gemeinde für bestimmte Aufgabenbereiche / bes. die Kontrolle der Einhaltung des Parkverbots* [58]. У групі новоутворень процес неологізації проходить, в основному, по двох лініях: утворення нових форм до найменувань, не утворювалися раніше жіночих відповідників, пор .: *Bundespräsidentin, Fährfrau*; а також створення нових поліморфемних композитів на базі існуючих або новостворених НОП, пор .: *Grosshandelskauffrau*.

У першому випадку важливо підкреслити, що в залежності від специфіки вихідного НОП, змінюється статус новоутворення з -in і воно відноситься до неологізмів першого порядку (при утворенні відповідного жіночого найменування від узуального НОП) або другого порядку (якщо вихідне — неологізм).

В рамках описуваного нами періоду семантичне переосмислення вихідного НОП відбувається не часто.

У значенні більшості семантичних неологізмів в групі жіночих номінацій простежується прототипний семантичний зсув: в парах НОП / ЖНОП, не порівнянні раніше в плані семантики, жіноче ім'я розвиває, як правило, нове значення, відновлює симетрію в змісті жіночої і чоловічої форми найменування. У переліку професій 1961р. зафіксована пара НОП / ЖНОП *Schaffner / 1. Fahrdienst; 2. in Schlafwagen / - Schaffnerin / Beschliesserin/*.

Нове значення пояснюється в словнику наступним чином: *Schaffnerin = weibl. Form zu Schaffner / jmd., Der in öffentlichen Verkehrsmitteln Fahrausweise verkauft, kontrolliert* [58].

З'являючись в мові постійно, неологізми можуть виконувати власне номінативну функцію, і задовольняти, таким чином, суспільну потребу в позначенні нових понять, в нашому випадку — виконавців нових професій. Відбуваються під впливом науково-технічної революції докорінні зміни в сфері праці / збільшення кількості нових професій за рахунок їх більш вузької спеціалізації, поява нових сфер діяльності і перетворення всередині традиційних сфер, послужили потужним соціальним імпульсом до виникнення великої кількості нових слів в сфері НОП [35, С.582], пор. : *Krankengymnastin, Wirtschaftsinformatikerin, Innenarchitektin*.

Відзначимо, однак, що в даний час тенденції до спеціалізації і диференціації найменувань професій протистоїть тенденція до універсалізму засобів номінації в групі НОП. В результаті дії нової тенденції до універсалізму в останні роки різко зросла частотність використання таких базових термінів, як *Assistent / in, Techniker / in, Ingenieur / in, Mechaniker / in, Laborant / in, Meister / in* і ін., Що стали з вузьких соціально-економічними термінами. Подальша диференціація даних термінів при позначенні нових професій призводить до появи новоутворень: *Umweltschutztechnikerin, medizinisch-technische Radiologieassistentin*.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що в групі НОП не всі сфери діяльності охоплені процесом неологізації в рівній мірі, особливо велика потреба в нових засобах номінації в таких сферах як техніка, промисловість, торгівля, а неологізми стають індикаторами науково-технічного та економічного прогресу.

Неологізми заміщають також деякі колишні найменування, що пов'язано, на думку Е.Оксаар, з тенденцією до ціннісним "завищення" професій за рахунок евфемістичній або меліоративного перефразування вихідних лексичних одиниць.

Наочним прикладом відбуваються в групі НОП меліоративних процесів може служити ланцюжок перетворень: *Magd - Dienstmädchen - Hausgehilfin - Hausangestellte - Hausassistentin* [70, С.286-287].

У групі офіційних НОП соціальним імпульсом до заміни колишнього найменування може стати змінилося в результаті застосування нбвейших досягнень науки і техніки зміст професійної діяльності, яке входить в протиріччя з залишилася незмінною структурою. Виник, таким чином, невідповідність між звуковою формою НОП і новим змістом стало причиною заміщення традиційного найменування *Apothekenhelfer / in novim Pharmazeutisch-kaufmännische / r Angestellte / r*.

Відмінною рисою процесу неологізації стала поява протягом останніх десятиліть досить великої кількості неологізмів з іменними компонентами - *frau, -dame, -lady*, які можна віднести до розряду нестійких / ефемеричних / лексичних інновацій регулярного типу, тому що вони утворюються безпосередньо в процесі синхронического словотворення і найчастіше не стають фактом вокабуляра [36, С.184], пор .: *Technikfrau, SPD-Dame, Fernseh-Lady*.

Подібні новоутворення не виявляються, як правило, стабільної для всіх видів контексту семантичної конфігурації і "відкриті" для семантичного варіювання. Так, наприклад, при позаконтекстної розгляді НОП *Kinofrau* радіус смисловий інтерпретації найменування може бути надзвичайно широкий: дане утворення може співвідноситися фактично з будь-якою професією в галузі кінематографії — актриса, режисер, сценарист і т.п.

Доля таких нестабільних неологізмів в системі мови, як правило, не довговічна, проте, саме в них укладені креативні ресурси мови, здатні в будь-який момент комунікації розширити межі доступних нам мовних засобів майже до безкінечності.

У 90-і роки процес неологізації, також як і процес архаїзації торкнувся, в основному, мова колишньої НДР, так що цілком справедливим здається

зауваження Г. Мюллер про те, що "всю тяжкість мовних змін подібного роду несуть на собі східні німці" [64, с.130].

Особливістю неологізмів цього періоду є те, що багато хто з них вже побували в розряді історизмів або архаїзмів / в мові НДР / і тепер знову стали вживаними. Багатьом представникам старшого покоління в "нових" федеральних землях ці НОП добре знайомі: *Assessor / in, Beamter / Beamtin, Kanzler / in, Landrat / Landrätin, Makler / in* і ін. В

У групі жіночих номінації також має місце повернення застарілих слів в активний склад лексики, в деяких випадках — з новим значенням: *Hausmutter = / veraltend / Hausfrau [81]* — *Hausmutter = Vorsteherin einer / Jugend / Herberge, eines Heims [86]*.

1.4. Картина світу і неологізація щодо найменувань особи за професійною ознакою

Як зазначалося вище, в даний час гуманітарні науки, що мають безпосереднє відношення до людини, об'єднуються в антропологічну парадигму, чільне місце в якій займає нова комплексна дисципліна — когнітивістика. Її найбільш суттєвою складовою є когнітивна лінгвістика, методологічна основа якої — картина світу, «змістовний двійник світу» [37]. Поняття «картина світу» має тривалу історію розвитку від І. Гердера і В. Гумбольдта до наших днів.

Картина світу (КС) — це не дзеркальне відображення світу в свідомості суб'єкта, а його суб'єктивна інтерпретація.

Основний параметр КС — цілісність, але вона, на думку Б.А. Серебренікова, повинна мати лакуни, що забезпечують її пластичність і сприяють її розвитку.

Слідом за Е.С. Кубряковою ми вважаємо КС концептуальною системою, тобто концептуальною картиною світу, а її субстратом концепти, які тлумачаться розширено, як одиниці оперативної свідомості — «уявлення»,

«образ», «поняття» [23]. Сукупність значень, уявлень, думок про світ, упорядкована в голові людини по самих різних підставах, організується насамперед в якусь концептуальну систему.

Субстрат такої системи — концепти, образи, уявлення, відомі схеми дії і поведінки, якісь ідеальні сутності, не завжди пов'язані безпосередньо з вербальним кодом.

Картина світу — те, яким собі малює світ людина в своїй уяві, — феномен більш складний, ніж мовна картина світу, тобто та частина концептуального світу людини, яка має «прив'язку» до мови і зафіксована в мовних формах. Концептуальна система — це динамічне утворення в свідомості людини, що служить обробці інформації про світ і одночасно нагромаджує цю інформацію в узагальненому вигляді [37].

Картину світу становлять не тільки значення, зодягнені в готову мовну форму, а й значення, що випливають із мовних форм і потім абстраговані на цій основі. Ці значення становлять фундамент мовної картини світу, яка, в свою чергу, існує як частина загальної концептуальної картини світу, що складається з образів, уявлень, понять, установок і оцінок — концептів, — і яка складається як в самій предметній і пізнавальній діяльності людини, так і в ході ознайомлення людини з усіма численними описами світу, пропонованими йому іншими людьми у вигляді різноманітних мовних творів, тобто письмових та усних текстів.

Концептуальній моделі світу властива системність, упорядкованість, в ній головну роль виконують наукові уявлення і ідеологія. Мовна картина світу повинна бути організована за законами мови, а концептуальна модель світу — за законами фізичного світу. Обидві картини світу знаходяться в постійній взаємодії. На взаємозв'язок цих двох моделей вказував Ю.С.Степанов [39, С. 311], застерігаючи від підміни однієї моделі іншої: «Не можна переносити мовну модель на предметну область культури і, навпаки, модель культури на предметну область мови».

Відповідно до фактом співвіднесеності двох моделей світу — концептуальної і мовної — необхідно виділити: 1) понятійні (концептуальні) поля; 2) семантичні поля; 3) асоціативні поля. Основним змістовним елементом мовної моделі світу, по Ю.М. Караулову, є семантичне поле, а одиницями концептуальної моделі світу — константи свідомості. Концептуальна модель світу містить інформацію, представлену в поняттях, а в основі мовної моделі світу лежать знання, закріплені в семантичних категоріях, семантичних полях, складених із слів і словосполучень, по-різному структурованих в межах конкретного мови [21, С.194].

Концептуальна картина світу (ККС) — «феномен більш складний, ніж мовна картина світу (МКС), тобто та частина концептуального світу людини, яка ... приходить через мовні форми» [27, С.142]. В. Гумбольдт підкреслює активну роль мови в процесі пізнання: «Мова є орган, який утворює думка» [14, С.75]. У наявності вплив мови і, таким чином, мовної КС на концептуальну. Але слово, стройова одиниця мови і основна когнітивна одиниця, народжується лише в ході набуття досвіду пізнання і його осмислення — тобто ККС також впливає на МКС.

Обидві картини світу розрізняються за своїм субстратом (концепт для ККС і слово для МКС), але, незважаючи на це істотна відмінність, концептуальна і мовна картини світу взаємодіють і переплітаються, утворюючи складну діалектичну єдність [%].

Найбільш очевидні і наочні зв'язку концептуальної картини світу і мовної картини світу в області лексики. Мова відображає дійсність, даючи позначення окремих її фрагментів. Лексикон репрезентує ту частину МКС, яка формується завдяки нареченню окремих об'єктів або фрагментів дійсності.

МКС розглядається як важлива складова частина загальної концептуальної моделі світу в голові людини, виступає як сукупність уявлень і знань людини про світ. Вона інтегрована в якість ціле і допомагає людині в його подальшій орієнтації при сприйнятті і пізнанні світу. Концептуальна система — це динамічне утворення, постійно знаходиться в стані розвитку і

оперативної рухливості. Вона постійно перетворюється під впливом прийдешньої ззовні інформації, одержуваної по різних каналах, а також в результаті її засвоєння і переробки мислячою людиною.

Оскільки мозок людини переробляє в ході предметно-практичної та пізнавальної діяльності інформацію, отриману не лише вербальним, а й досвідченим шляхом, що складаються концепти, вміння, навички, схеми поведінки з предметами і т.п. теж можуть здобувати не тільки вербальну, але і невербальну форму. Це не виключає того, що істотна частина концептуальної системи людини складається з концептів, відомих йому в мовній формі.

Проблема МКС розуміється в такому випадку як проблема вкладу мови і мовних категорій в вироблення і створення глобальних принципів сприйняття і членування світу, як проблема впливу мови вже не на способи опису світу і відображення наших знань в мові, а на способи отримання знання в процесах категоризації і концептуалізації дійсності, у формуванні таких категоризацій. Дослідження людського фактора в мові — це, стосовно до поняття МКС, питання про те, які різновиди таких вербальних концептів дані людині і які з них беруть участь в його розумової діяльності, спрямовуючи і регулюючи цю діяльність.

Словотвір є важливим і для однієї, і для іншої картини світу. Для організації ККС особливо істотною є наявність у слів похідної лексики власної внутрішньої форми, що обумовлює чудовий феномен «пам'ять слова». З іншого боку, словотвірні категорії, близькі граматичним, але з яскравою ономасіологічною спрямованістю, є активним засобом категоризації явищ і їх класифікації. Завдяки їх існуванню в ККС проникають концепти високого ступеня абстракції, які відіграють помітну роль в ієрархії концептів і їх упорядкування [37].

Концепти, що входять в концептуальну модель світу, завжди засновані на досвіді людини. Включений до неї і досвід поведінки з мовою. До того ж, оскільки в людській діяльності практично немає таких аспектів, які не були

б так чи інакше пов'язані з мовою, багато концептів в ККС виступають як «пропущені» через мовні вирази і співвіднесені з вербальними формами.

Номінація — не тільки процес позначення і комунікації, це разом з тим процес пізнання, і від структури іменування багато в чому залежить «адекватність передачі інформації, вираженої в мовній формі, що в кінцевому підсумку визначає адекватне відображення в людській свідомості матеріального світу» [26, С.78 -79]. У цьому контексті номінативна діяльність людини являє собою процес активного, творчого сприйняття дійсності, будучи основою створення суб'єктивного образу об'єктивного світу.

Новий предмет або явище кваліфікуються за певною ознакою, обирається часом досить довільно, завдяки чому іменування являє собою закріплений в конкретній мові результат суб'єктивного підходу до позначається предмету або явищу дійсності [9, С.40-47]. Відзначаючи, що «слово не є представник самого предмета, ... але вираз нашого власного погляду на предмет», В. Гумбольдт підкреслює, абстрагує сутність і суб'єктивний характер процесу номінації [61, С.26].

Досвід багатьох поколінь, зафіксований і систематизований в мові, по-своєму формує уявлення людини про навколишній його світ. Членування дійсності, як відомо, здійснюється кожною мовою по-різному, так як будівельним матеріалом думки є конкретна мова зі своєю неповторно-національною специфікою. Всякий мовний знак, згідно А.Ф. Лосеву [28, С.106], є «акт розуміння» тієї чи іншої «наочної інформації», обумовлений сприйняттям людини, тобто слова певним чином інтерпретують інформацію про навколишній світ.

Національно-суб'єктивна специфіка найменування осіб за професією полягає насамперед «у виборі способу і його лексичних репрезентацій» [12, С.49]. Внаслідок цього внутрішня форма слів, що виражають тотожні поняття, виділяє різні боки іменованих предметів або явищ, «інформуючи» про їх різних відмінних ознаках, напр. *укр. кравець, англ. tailor, нім.. Schneider*. Отже, вибір ведучогої ознаки - одночасно і оцінка, і інтерпретація об'єкта, що

поєднує в собі суб'єктивні та об'єктивні моменти, що послужили підставою номінації, «постачають», як правило, об'єктивну інформацію про відповідному предмет або явище.

Таким чином, мовна номінація - це певна інтерпретація предмета або явища через призму їх суб'єктивного сприйняття з боку називає. Розглядаючи аспекти прояви національної своєрідності мовної семантики, можна побачити загальний для всіх мов механізм, що лежить в основі найменування. Звертає на себе увагу подібність асоціацій в різних мовах, причиною чого є універсальність семантичних переносів, обумовлена загальнолюдським характером мислення і спочатку властива різним мовам, наприклад: *укр. столяр - нім. Tischler*.

Якщо нове НОП відповідає реальним потребам даного суспільства, воно набуває широкого поширення і закріплюється в відповідній мові. У цьому, зокрема, полягає закон діалектичної єдності колективного та індивідуального в мові, коли «спільність психофізіологічної організації всіх людей в цілому, наявність суспільної свідомості, спільності асоціацій тощо створюють так званий суспільний потенціал ... », завдяки чому «створене окремим індивідом може бути прийнято і затверджено суспільством» [31, С.441- 442].

Виконуючи функції джерела та зберігача інформації, мова одночасно є способом вираження накопиченого знання і базою для формування нового.

Конкретна мова як «носії інформації» виступає в якості інструменту соціальної спадковості, культурної традиції, завдяки якому людина може звертатися до знань і досвіду попередніх поколінь, щоб потім отримати нові знання. Саме тому за допомогою мови в процесі активної пізнавально-трудова діяльності людині вдалося змінити інформаційну картину світу [10, С.16]. Якщо під інформаційною картиною світу розуміти всю сукупність знакових систем, сигналів і проявів інформаційних зв'язків, то мову можна розглядати як особливий вид соціальних інформаційних зв'язків.

Завдяки мові інформаційна картина світу отримує можливість соціального репродукування, заснованого на активному ставленні до

минулого досвіду, коли відбирається, зберігається і створюється те, що сприяє подальшому розвитку суспільства.

Будучи найважливішим засобом комунікації, формування і вираження думки, мова служить когнітивним інструментом постійного, активного осмислення світу людиною і перетворення досвіду в знання.

В основі цього процесу лежить номінативна діяльність людей, яка представляє собою системно-змістовну мовну інтерпретацію дійсності, створення особливого інформаційно-мовного бачення світу. Інформаційна картина світу перетинається з ККС, вона є більш динамічною, ККС більш статична. В. Гумбольдт визначає «мовне світобачення» як динамічний, безперервний процес осягнення світу через конкретну мову.

Умови людського буття, «охарактеризовані мовою», повинні, на думку вченого, підносити людину до вирішення завдань, пов'язаних з його особливим культурно-історичним призначенням. Кінцевою метою людського спілкування, згідно Гумбольдта, є вільний розвиток внутрішніх сил людей, здатних необмежено розширювати сферу свого існування [Humboldt, 49]. Цю ідею підтримує і продовжує В.І. Вернадський. Він розробляє динамічну модель поступового перетворення біосфери, перетвореної розумом і працею людини, в «ноосферу», або «другу природу», створювану в процесі активного, творчого пізнання.

Визначаючи наукову думку як об'єктивну «геологічну силу», вчений безпосередньо пов'язує її з існуванням величезною області людської свідомості, яка представляє собою нову картину світу, обумовлену інтенсивним розвитком інформаційно-наукової діяльності людей.

На початку ХХІ століття ми є свідками інформаційної потужності, досягнутої людством завдяки стрімкому розвитку новітніх технологій. Науково-технічну революцію змінила революція інформаційна, в ході якої створюється нове «інформаційне суспільство».

Інформаційні зв'язки відіграють життєво важливу роль у всіх областях людської діяльності. Інформаційні ресурси суспільства стають в даний час

визначальним фактором його розвитку як в науково-технічному, так і в соціальному плані [10, С.7].

Поряд з традиційними засобами інформаційного зв'язку (пошта, телеграф, телефон, радіо, кіно і телебачення) сьогодні все більш широке застосування знаходять такі системи електронних телекомунікацій, як Інтернет, електронна пошта, факсимільний передача інформації.

Новітні технології забезпечують швидку двосторонній керований зв'язок, що використовує звук, зображення, а також комбінації різних видів інформації, відомі під назвою «мультимедіа» і «гіпертексту». Підключення до міжнародної мережі Інтернет дає можливість входження в інформаційний простір світового співтовариства. Ступінь володіння простором, часом і інформацією виступає як один із сучасних показників прогресу. Поступальний зміна інформаційної картини світу призвело до появи нових професій на ринку праці. Саме в області інформаційних технологій спостерігається їх найбільша кількість, що знайшло своє відображення в мові.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. У сучасній мові «професійна діяльність» є одним з найбільш значущих параметрів, що характеризують людину в його багатосторонніх відносинах до реального світу. Численність і «відкритість» даного пласта соціально важливої лексики забезпечує протягом останніх десятиліть науковий потенціал лінгвістичного аналізу групи найменувань осіб за професією.

2. У сучасній німецькій мові істотні зрушення в сфері найменувань осіб за професією, обумовлені необхідністю адекватного іменування по професії для жінок, ініціювали появу численних публікацій лінгвістів, які розробляють тему сучасного стану жіночих найменувань в дискусійному аспекті. У 70-і роки група найменувань жінок за професією стала основним об'єктом феміністичної лінгвістики - суспільно-мовного течії, що виникла в рамках

руху за емансипацію в країнах Західної Європи, в тому числі в Німеччині, Австрії та Швейцарії.

3. Основним завданням феміністичної мовної критики є доскональне вивчення системи мови з метою ідентифікації та подальшого усунення фактів лінгвістичного «сексизму». Дослідження, що проводяться представниками феміністичної лінгвістики, мали значний вплив на розвиток групи НОП. Розроблені ними рекомендації та альтернативні пропозиції щодо подолання «сексизму» в мові стали стимулом для деяких аспектів мовної політики держави.

4. Досліджуваний хронологічний період в історії німецької мови характеризується надзвичайною інтенсивністю процесів архаїзації і неологізації. Унікальна мовна ситуація, що склалася на території Німеччини в період роздільного існування двох німецьких держав, а також після їх об'єднання, знайшла відображення в специфічному розвитку групи НОП.

5. У 90-і роки в зв'язку зі зміною політичної, економічної і соціальної структури суспільства багато позначення реалій соціалістичної дійсності, відмічені в мові НДР як неологізми, втратили свою релевантність і вийшли з активного вживання в складі застарілих слів; навпаки, багато найменувань, вважалися застарілими / в мові НДР /, знову стали вживаними.

6. Істотні зміни в сфері праці, що відбуваються під впливом науково-технічної революції, також активізували протівонаправлені процеси в групі жіночих номінацій: з одного боку, в розряд історизмів перейшли позначення професій, пов'язаних з отмираючими типами професійних занять; з іншого боку, з'явилася величезна кількість неологізмів — найменувань професій, які стали індикаторами науково-технічного прогресу в нових для жінок сферах діяльності.

7. У групі НОП зміна соціально—культурних конвенцій щодо жіночих імен призвело до елімінування з активного складу мови лексем, що входили раніше до фонду НОП /*Fäulein, Jungfer, Mamsell*/. Соціально мотивованим стала поява в мові численних ефемеричних новоутворень з компонентами -

dame, -frau, -lady, які відповідають сучасним потребам суспільства в багатоаспектною номінації особи жіночої статі за професією.

РОЗДІЛ 2

МОРФОЛОГО-СЛОВОТВІРНІ ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ УТВОРЕННЯ НАЙМЕНУВАНЬ ОСІБ ЖІНОЧОЇ СТАТІ ЗА РОДОМ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Граматичні та морфолого-словотвірні засоби

2.1.1. Специфікація жіночої статі особи в групі НОП

Специфікація жіночої статі особи в групі НОП досягається за допомогою різнорівневих мовних засобів (див. табл. 2.1):

1. за допомогою чисто граматичних способів передачі, точніше за допомогою формального показника граматичного роду — артикля жіночого роду;
2. морфолого-словотворчим способом;
3. за допомогою лексико-семантичних засобів.

Таблиця 2.1.

Засоби для утворення НОП

Засоби	Кіл-сть	%	Приклади
Граматичні	40	17,39	<i>die Sachverständige</i> 'експерт'
Морфолого-словотворчі	190	82,61	
Суфіксація	98	42,61	<i>die Iwanelle</i> 'дівчина російського солдата'
Словоскладання	77	33,48	<i>die Kindermörderin</i> 'жінка- дитовбивця'
Словосполучення	8	3,48	<i>Weibliche Hilfskräfte</i> допоміжний персонал жін. роду'
Абревіація	7	3,04	<i>die Vize</i> 'віце-президент'
Усього	230	100	

Такий розподіл сприяє більш точній систематизації мовних засобів, які експлікують семантичний компонент "жіноча стать" в групі НОП, але носить, однак, дещо умовний характер в силу ряду обставин.

Так, на відміну від граматики і лексики, двох базисних рівнів мови, словотвір не володіє самостійним рівневим статусом і "виступає в якості кумулятивного центру глибинного взаємодії граматичних і лексичних параметрів частин мови" [35, С.12]. Підтвердженням висловленої точки зору можуть служити розбіжності в трактуванні одного і того самого словотвірного значення, що виникають при висуненні на перший план граматичного або лексичного аспекту словотворення.

Так, наприклад, словотворча модель *Arbeiter - Arbeiterin* може бути представлена як "грамматікоподібна деривація" або мутація, яка полягає у встановленні корелятивних пар, близьких граматичної опозиції, але всередині однієї частини мови, в даному випадку опозиція чоловічий рід || жіночий рід [33, С.160]; ця модель може трактуватися як лексікоморфологічна, якщо взяти до уваги той факт, що лексична основа "*Arbeit*" недиференційовано пов'язана з позначенням осіб чоловічої і жіночої статі, і лише приєднання флексій конкретизує семантику статі [34, С.22]: *Arbeiter, Arbeiterin*.

Звертаючись до чисто граматичних способів передачі семантичного компонента "жіноча стать", треба погодитися з Н.А.Грішиною в тому, що ставлення до гендеру в даному випадку виявляється у відступленні від лексичного значення іменника, в результаті чого рід проявляє чисто граматичну сутність [13, С.103].

Йдеться головним чином про субстантивовані прикметники, партиципи теперішнього і минулого часу в ролі НОП, з самого початку не закріплених за певним граматичним родом. Родову приналежність сигналізує артикль, таким чином, рід граматичний збігається з родом біологічним, пор. *die Sachverständige, die Bühnenschaffende, die Angestellte*.

Словник Дуден містить близько 40 таких іменників на позначення осіб за професією, запрограмованих на вживання як в формі жіночого роду, так і в

формі чоловічого роду. Однак ця потенційна можливість реалізується не завжди, "обмеження" на вживання будь-якої однієї з двох граматичних форм встановлюються позамовною діяльністю. Так, в сучасній мові функціонують лексеми *der Zivilbeauftragte* і *die Prostituierte*, хоча в останньому випадку можлива також форма чоловічого роду.

Цікаво, що в групі лексичних одиниць, що вказують на рід особи за допомогою артикля, нами було виявлено один іменник — запозичення з французької мови *der / die Concierge* "консьєрж — консьєржка".

2.1.2. Суфіксація

Розгляд НОП з точки зору формальної структури показало, що абсолютна більшість даних найменувань утворено за допомогою словотворчих засобів, тобто є похідними. Слідом за Е.С.Кубряковою, під похідним словом в даній роботі розуміється "будь-яка вторинна, тобто зумовлена іншим знаком чи сукупністю знаків одиниця номінації зі статусом слова незалежно від структурної простоти або складності останнього" [27, С.5].

Аналіз НОП в плані процесу номінації вимагає залучення найменування осіб чоловічої статі за професією, тому що найчастіше саме ці найменування виступають в якості основ для похідних слів жіночого роду. Даний напрямок деривації /від форми чоловічого роду до форми жіночого роду/ вважається традиційним в німецькому словотворі.

Ця давня модель германських мов збереглася і понині: багато особисті іменники жіночого роду вторинні і сягають формі чоловічого роду. У подібних випадках мовація /*Movierung*, *Motion*/ стає тим останнім словотворчим актом, в результаті якого виникає нове НОП. Під мовацією ми розуміємо в даній роботі дериваційний процес, в результаті якого утворюється відповідне найменування у формі жіночого роду від іменника чоловічого роду за

допомогою експліцитно виражених словотворчих засобів [42, С.128; 57, С.182-184].

Як відомо, одним з найбільш поширених способів словотворення в сучасній німецькій мові є суфіксація. У групі НОП процес суфіксації характеризується тим, що в більшості випадків традиційна схема від вихідного слова до похідного слова-агентиву формально збільшується на один дериваційний крок, тобто від вихідного слова до агентивів чоловічого роду — до коррелятиву жіночого роду, пор. *Arbeit* → *Arbeiter* → *Arbeiterin*.

З аналізу мовного матеріалу випливає, що інвентар словотворчих афіксів, що беруть участь в створенні похідних феминитивів на базі НОП, досить обмежений.

При цьому явна монополія зберігається за суфіксом *-in*, який є в даній лексико-семантичній групі формальним виразником категоріального значення "особа жіночої статі за родом занять, професії". Як відомо, суфікс *-in* відноситься до найбільш стародавніх словотворчих афіксів в системі німецької мови, пор. двн. *-in*, *-inna*, *-inne*; в свн. *-in*. В даний час суфікс не тільки не втратив свого значення для утворення нових слів, але і "відтіснив" на задній план конкурували з ним раніше суфікси іноземного походження, утвердившись, таким чином, в системі словотвору в якості єдиного високопродуктивного моваційного суфікса [54, С. 387].

Універсальна сполучуваність суфікса *-in* з основами чоловічого роду будь-якого типу зробила можливим утворення жіночої форми фактично від кожного НОП в формі чоловічого роду. Якщо цього не відбувається, і для називання жінки за професією використовується найменування у формі чоловічого роду, причина цього криється, як правило, у сфері екстралінгвістичній, і тільки в окремих випадках є власне мовною.

Суфікс *-in* може приєднуватися до основ будь-якого типу, але при взаємодії його з суффігованими основами, тобто при словотвірному акті в два дериваційних крока, основа зазнає в ряді випадків змін морфонологічного характеру, таких як:

— усічення кінцевого гласного в основі на *-e*, пор. *Gehilfe* = *Gehilfin*;

— гаплогія, тобто усічення складу *-er* в іменниках чоловічого роду, що містять в результаті слова послідовність *-erer*, пор. *Polsterer* - *Polsterin*. Дане зауваження не відноситься, однак, до іменником з послідовністю *-ierer*, пор. *Lackierer* - *Lackiererin*.

Приклади, представлені в таблиці 2.2., наочно демонструють широкі словотвірні можливості суфікса *-in* в плані його сполучуваності з різними суфіксами чоловічого роду.

Серед інших моваційних словотворчих засобів слід назвати суфікси *-e* /*Garderobiere*/, *-ess* /*Stewardess*/, *-euse* /*Friseur*/, *-ice* /*Direktrice*/, *-ine* /*Heroine*/, *-esse* / *-isse* /*Diakonisse*/, а також суфікс *-essin* / *-issin*, результат злиття запозиченого *-isse* і німецького *-in* /*Äbtissin*/.

Таблиця 2.2.

Сполучуваність суфікса *-in*

1.	-and	<i>Diplomand/in</i>	8.	-graph	<i>Daktilograph/in</i>
2.	-ant	<i>Representant/in</i>	9.	-ial	<i>Offizial/in</i>
3.	-ar	<i>Vikar/in</i>	10.	-ierer	<i>Kassierer/in</i>
4.	-är	<i>Sekretär/in</i>	11.	-ist	<i>Rezeptionist/in</i>
5.	-ast	<i>Gymnast/in</i>	12.	-iv	<i>Detektiv/in</i>
6.	-at	<i>Kandidat/in</i>	13.	-oge	<i>Soziolog/e/in</i>
7.	-ekt	<i>Architekt/in</i>	14.	-on	<i>Diakon/in</i>

15.	-ent	<i>Korrespondent/in</i>	20.	-or	<i>Restaurator/in</i>
16.	-er, -ler, -ner	<i>Mälzer/in</i> <i>Tischler/in</i> <i>Töschner/in</i>	21.	-ot	<i>Pilot/in</i>
17.	-et	<i>Katechet/in</i>	22.	-ul	<i>Konsul/in</i>
18.	-eur	<i>Redakteur/in</i>	23.	-urg	<i>Dramaturg/in</i>
19.	-eut	<i>Therapeut/in</i>	24.	-ut	<i>Substitut/in</i>

Цікаво відзначити, що деякі з перерахованих суфіксів здатні виступати як в якості моваційних, так і немоваційних, тобто комбінуватися з основами, які не є НОП в формі чоловічого роду, пор .: *-euse (Coiffeur / Coiffeuse - Annonce / Annonceuse)*.

До розряду немоваційних суфіксів жіночого роду, які використовуються для оформлення НОП, відноситься також суфікс *-ina /Ballerina/*.

На противагу суффіксу *-in* всі перераховані суфікси іншомовного походження відносяться до розряду малопродуктивних або непродуктивних, тобто нерелевантних для процесуального аспекту, в той час як для його статичного аспекту релевантні як продуктивні, так і непродуктивні моделі, оскільки і ті й інші належать до норми сучасної німецької мови [42, С.89].

2.1.3. Словоскладання

Говорячи про специфікації ознаки статі за допомогою лексико-семантичних засобів, маються на увазі ті лексичні одиниці, в значенні яких укладено інгерентно-семантична ознака "жіноча стать".

У сучасній німецькій мові функціонує велика кількість лексем для позначення природного жіночого роду. У центрі нашої уваги знаходяться ті з них, які увійшли до групи НОП і можуть виступати:

- як самостійні лексеми;
- в якості другої НС в складі НОП -комполітов;
- в якості ад'єктивних уточнювачів в описових НОП.

У ролі НОП можуть виступати наступні кореневі слова, або симплекси, з яскраво вираженим значенням жіночого початку: *Magd, Dim, Zofe, Amme, Hebamme, Schwester, Nonne, Mamsell, Nurse, Girl*. Лексеми *Magd, Dirn, Zofe i Amme* відносяться в сучасній мові до шару архаїзованої лексики. Дві наступні, *Hebamme i Schwester*, навпаки, споживані і відрізняються один від одного лише приналежністю до різних функціональних стилів; так, лексема *Hebamme* є офіційним позначенням професії "акушерка", в той час як слово *Schwester*, будучи короткою формою офіційного НОП *Krankenschwester*, характерно для побутово-розмовного стилю.

Особливе місце в цьому ряду займає лексема *Nonne*, заявлена в переліку професій 1961р. як офіційне найменування професії. НОП *Mamsell, Nurse, Diva i Girl* є запозиченнями. Лексичні одиниці зі значенням жіночої статі, що виступають в якості другої НС в комполітах, представлені в наступному переліку:

- a) *-frau, -mädchen;*
- б) *-mutter, -schwester, -tochter, -tante;*
- в) *-fräulein, -jungfer, -magd, -weib;*
- г) *-mamsell, -dame;*
- д) *-women, -lady, -girl.*

Представлені в переліку лексичні одиниці згруповані нами з таких підстав:

а) лексеми, основним компонентом значення яких є сема "особа жіночої статі": в слові *Mädchen* актуалізується також сема "вік" [юний];

б) лексеми, що містять в початковому значенні характеристику особи жіночої статі по відноsinам споріднення;

в) застарілі слова;

г) запозичення з французької мови;

д) запозичення з англійської мови.

Одним з можливих засобів лексичної специфікації ознаки статі в групі НОП є ад'єктивний модифікатор "*weiblich*".

У поєднанні з нейтральним по відношенню до статі особи НОП прикметник "*weiblich*" є здатним реалізувати семантичний компонент "жіноча стать" в єдиному значенні описового НОП, пор .: *Weibliche Hilfskräfte gesucht* [58].

2.1.4. Взаємини середині системи мовних засобів, використовуваних для утворення спеціалізованих НОП

Інвентаризація всіх існуючих морфолого-словотворчих і лексико-семантичних засобів, що беруть участь в утворенні похідних ЖНОП, показала, що тривале співіснування різних способів номінації особи жіночої статі за професією в системі мови призвело до виникнення зв'язків і залежностей між ними. Корелюючи певним чином, мовні засоби, що утворюють НОП, сформували свого роду систему, тобто сукупність взаємообумовлених елементів, що утворюють деяку єдність. Таким може бути визнаний інтегральний семантичний ознака "особа-жіночої статі, яка має певну професію".

Відповідно сукупність НОП може бути представлена у вигляді "семантичних ніш" Л. Вайсгербер, в рамках "словникового блоку"

[76, С.214 236]. Відзначимо лише, що, на відміну від автора даної теорії, словниковий блок НОП повинен бути розширений і не обмежений тільки суфіксальними утвореннями; в нього органічно входять композиції з компонентами *-frau*, *-dame* і ін., які виявляють подібні відносини.

Розглядаючи словниковий блок НОП як систему, слід підкреслити, що дана система не є статичною, а співвідношення її складових незмінним; словотвірні інновації останніх десятиліть служать яскравим доказом її динамічного характеру.

Особливо наочно зміни в сфері окремих словотвірних моделей виявляються, з нашої точки зору, при їх зіставленні з найбільш продуктивною моделлю *-in*.

-in || *-frau*

Протягом декількох століть словотвірні моделі з *-in* і *-frau* були двома основними способами експлікації семантичного ознаки "жіноча стать". У групі НОП їх співвідношення в різні періоди розвитку мови було різним. Так, виходячи з найменувань найбільш "старих" жіночих професій, можна припустити в минулому велику продуктивність моделі *-frau*.

Нерідко моделі *-in* і *-frau* конкурували один з одним і в мові реалізувалися відразу обидві можливості. Подібні НОП характеризувалися, як правило, семантичною і стилістичною тотожністю, пор .: *Arbeitsfrau* - *Arbeiterin*; *Aufwartefrau* - *Aufwärterin*; *Botenfrau* - *Botin*; *Kochfrau* - *Köchin*; *Plättfrau* - *Plätterin* і ін. У сучасній мові колись численна група дублетів *-frau* / *-in* різко скоротилася. Під впливом тенденції до скорочення числа повних синонімів більшість лексем з *-frau* виявилися "витісненими" зі сфери активного вживання і перейшли в розряд варіантних архаїзмів.

У корпусі представлені лише три пари подібних НОП *Bauernfrau* - *Bäuerin*, *Spülfrau* - *Spülerin*, *Zugehfrau* - *Zugeherin* /*bes. süddt., westdt.*/, а значить, навряд чи сьогодні має сенс говорити про конкуренцію між *-in* і *-frau*.

З метою визначити, яким чином складаються їхні стосунки на даному етапі розвитку мови, порівняємо НОП, утворені за цими моделями.

В ході аналізу виявилися:

- 1) наявність деяких нюансів в значенні похідних НОП;
- 2) досить чітке розмежування сфери мовірованія;
- 3) існування зони "взаємного перетину".

В історії німецької мови поряд з функціональною мовацією /*Ärztin* "*weiblicher Arzt*"/ важливу роль відігравала також матримоніальна мовація, що використовується при назві дружини /дочки/ за посадою, званням, чину чоловіка /батька/, пор. : *Majorin = Frau des Majors* [57, С.183]. Професія або звання чоловіка /батька/ вважалися до недавніх пір невід'ємним реквізитом в імені жінки, яка претендує на визнання і повагу в суспільстві, однак в сучасному суспільстві ця інформація про жіночий статус втратила соціальну значимість і об'єктивується в мові все рідше, а, отже, непродуктивним став даний тип мовації.

Докладний екскурс в сферу матримоніального значення моделі з -in був необхідний для того, щоб простежити розвиток значення похідних найменувань осіб жіночої статі з суфіксом -in. Так, якщо раніше словниками фіксувалося тільки одне значення *Pastorin* = дружина священника [58], в сучасних словниках відзначені два значення: 1. *Pfarrerin*; 2. /umg./ *Ehefrau eines Pastors* [64]. Перше, основне значення слова реалізується в наступному прикладі: *Die Pastorin aus Glauburg bei Frankfurt ist vor zehn Jahren durch Tiergottesdienste bekanntgeworden* [64].

Цікаво відзначити, що для заповнення "спорожнілій" в формальному плані семантичної ніші "особа жіночої статі, що характеризується за професією чоловіка" була активізована модель з -frau, пор. приклад з тексту, де мова йде про судове звинувачення проти пастора, підозрюваного у вбивстві дружини: *Dass ein dritter die Pastorenfrau getötet haben könnte, dafür fand das Gericht nicht den geringsten Anhaltspunkt* [59]. Словотвірна активність, а також сфера дії моделей не однакові; на тлі широкого діапазону моделі з -in зона дії

-frau виглядає вельми скромно і обмежується створенням жіночих відповідників до НОП з -mann і поповненням списку окказіоналізмів з -frau, утворених за аналогією і імітують популярну модель, пор. *Gewerkschaftsfrau*, *Kirchenfrau* і ін.

-in || -dame, -dirn, -frau, -fräulein, -jungfer, -mädchen, -magd, -mamsell, -mutter, -schwester, -tochter

Протиставивши моваціонному суффіксу -in перелік лексичних одиниць зі значенням "особа жіночої статі", ми тим самим протиставили два різні способи номінації в групі НОП з метою виявити їх співвідношення в динаміці. Все лексико-семантичні засоби специфікації семантичної ознаки статі, зазначені нами, включені в алфавітний перелік професій 1961 р. — перший документ подібного роду, виданий в післявоєнні роки в ФРН [62]. Розгляд переліку професій під зазначеним кутом зору дало наступні результати:

НОП-композиції з якої-небудь однієї з названих лексичних одиниць як друга НС представляють собою досить репрезентативну групу жіночих найменувань /35% від загального числа/, лише в незначній мірі поступаючись ЖНОП з -in /42%/.

У парадигматиці дані найменування виявляють такі особливості:

— лексичні одиниці, що виступають в якості 2 НС, виконують розпізнавальну функцію і служать або засобом вираження диференціації за віком: *Stubenfrau/ Stubenmädchen*, *Chordame/ mädchen*; або сигналізують відмінність в положенні на професійній сході: *Hausmädchen/ Hauswirtschaftshilfe/ Hausfräulein/ hauswirtschaftsführender Beruf*, а також належність до різних сфер діяльності: *Wirtschaftsmädchen/ Landarbeiterin/ — Wirtschaftsfräulein/ Haushaltshelferin*;

— лексичні одиниці в складі НОП-композицій не грають диференційну роль і беруть участь в утворенні синонімів з нульовою / мінімальною

семантичною диференціацією: *Büfettfräulein/ Büfettmädchen, Saalmädchen/ Saaltochter*.

Наведені факти свідчать про те, що в 50-60г. даний спосіб номінації був дуже продуктивним, а акцентування жіночої статі при позначенні типово "жіночих" професій за допомогою лексико-семантичних засобів здійснювалося часом на шкоду інформативною цінності всієї номінації, пор., наприклад, елімінування компонента *-hüterin* в парі найменувань *Kleiderhüterin — Kleiderfrau*. У наступні роки спостерігається різке зниження питомої ваги подібних НОП внаслідок ряду інтра- і екстралінгвістичних причин:

— застарівають лексичні одиниці, раніше використовувалися для утворення композитів: *-dirn, -jungfer, -magd, -frdulein, -mamsell*;

— у зв'язку зі зміною морально-етичних норм в сучасному суспільстві додаткова інформація про вік і сімейний стан жінки, відображена в більшості перерахованих НОП, визнається сьогодні некоректною і допустима тільки в побутово-розмовному стилі: *Barmädchen - Barfrau, Kindermädchen — Kinderfrau*.

— під впливом тенденції до раціоналізації і економії мовних засобів багато НОП утворюються повторно за допомогою суфікса *-in*: *Kürschnermamsell — Kürschnerin, Servierfrau/ -mädchen — Serviererin*; "Компактність" форми з *-in* в порівнянні з лексико-семантичними засобами "жіночність" має також ту перевагу, що дозволяє перенести основний акцент на зміст діяльності, яка характеризується на даному етапі розвитку науково-технічного прогресу високим ступенем диференціації і вимагає адекватної експлікації.

Внаслідок зазначених причин сталося часткове зниження продуктивності словотвірної моделі з *-frau*, падіння продуктивності моделей *-dame, -mädchen*; за допомогою компонентів *-mutter, -schwester, -tochter* як і раніше формується специфічна, хоча і нечисленна група найменувань

"жіночих" професій, тому ми можемо назвати їх регулярними, але непродуктивними.

-in || -euse

Ще недавно вважалося, що з усіх запозичених суфіксів жіночого роду єдино суфікс -euse здатний по продуктивності конкурувати з -in [58, С.46]. Досліджуваний матеріал містить 13 НОП з -euse, які умовно можна розділити на наступні підгрупи:

— НОП, що мають, як правило, корелят чоловічого роду з -eur / -är і відносяться до шару міжстилевої, нейтральної лексики: *Annonceuse, Billetteuse /schweiz./, Coiffeuse /schweiz./, Detacheuse, Diseuse, Dompteuse, Friseuse, Konfektioneuse, Souffleuse*. Сюди ж слід віднести непарне *Debareuse = Textilveredlerin*.

— НОП, утворені на французький манер і не належать до шару нейтральної лексики: *Balleteuse /geh./, Cheffeuse /umg., Scherzh./, Stripteuse /umg., Oft scherzh./*.

— НОП з значенням емотивної оцінки /зневажливою/. До даної підгрупи відноситься тільки одне НОП *Masseuse*, запозичене з французького як стилістично нейтральне і яке розвинуло в мові-рецепторі нове значення: *Prostituierte in einem Massagesalon* [78].

Таким чином, суфікс -euse можна назвати багатоплановим, вирішальним же фактором для реалізації конкретного значення в похідному є внутрішній контекст лексеми.

В останньому випадку саме визначає зміст основа, що співвідноситься з певним колом понять /*massieren — Massage — Massagesalon*/, і стала ґрунтом для перенесення нейтрального НОП в сферу негативно-оцінних жіночих номінацій. Внаслідок події семантичного зсуву в *Masseuse* місце нейтрального жіночого відповідника до НОП *Masseur* зайняла форма с -in. Виникло, таким чином, семантичне та стилістичне розмежування між *Masseuse - Masseurin*, яка

експліцитно представлена тільки на рівні моваційних суфіксів, наочно ілюструється наступним прикладом:

- *Ich habe ihn massiert. Ich bin nämlich Masseurin.*
- *Masseurin? Ich dachte, das heisst Masseuse?*
- *Die Masseusen sind unsere unkeuschen Schwestern.* [78]

Про втрату продуктивності *-euse* свідчить також той факт, що для мовація найменувань більш "нових" професій /19 слів/ використовується тільки суфікс *-in*, пор .: *Graveurin, Monteurin, Vulkaniseurin* і ін. Цим же впливом можна, мабуть, пояснити збільшення числа номінацій з *-euse* при співіснуванні з нейтральними словами з *-in*, які саме в цьому протиставленні набувають зневажливе звучання, пор .: *Regisseuse — Regisseurin, — - Redakteurin.*

"Не зачепленим" негативним зарядом моделі з *-euse* залишилося досить вузьке коло специфічних НОП /підгрупа 1/, а також слова, що зберігають в швейцарському варіанті німецької мови нейтральне забарвлення, пор .: *Gesucht sofort ehrliche Tochter als Chauffeuse in Bäckerei-Konditorei* [87].

-in || -e, -ess, -essin / -issin, -ice, -ine

Всі перераховані суфікси можна назвати унікальними, тому що в більшості своїй, будучи свідченням "минулих епох", наприклад, суфікс *-es /se* відзначений в німецькій мові ще в 11 столітті [44, С.97], вони так і не отримали широкого поширення і не можуть конкурувати за продуктивністю з суфіксом *-in*.

Нерідко слово з *-in* вступає в синонімічні відносини із зазначеними суфіксами: *Hoteliere - Hotelierin, Clowness - Clownin, Diakonisse - Diakonin*. У корпусі представлені також два приклади з диференціюючою роллю суфікса: так, *Direktorin - Direktrice*, висхідні за формою до НОП *Direktor*, виявляють відмінність в семантиці: *Direktorin = weibl. Direktor; Direktrice = leitende Angestellte in der Bekleidungsindustrie, die als ausgebildete Schneiderin Modelle*

entwirft [87]. Найменування *Operatorin* — *Operatrice* в сфері електронної обробки даних співвідносяться один з одним як німецький / швейцарський словотвірні варіанти.

-in || *weiblich*

Лексичний маркер "*weiblich*" формально не входить у словниковий блок, проте він виступає як одна з альтернатив до моделі з *-in* і може інтерпретуватися як умовна мовація. Аналіз прикладів показав, що останнім часом відбулася істотна зміна синтагматики даного слова, і якщо раніше воно без будь-яких обмежень поєднувалося з формою НОП: *weiblicher Dekan*, *weibliche Arbeitskräfte*, *weibliche Berufsreiterinnen*, то в даний час відбулося звуження діапазону: поєднання "*weiblich*" з мовірованим НОП визнається тавтологічні, з немовірованим НОП - некоректним [58, С.254], нормативна сфера вживання "*weiblich*" сьогодні - тільки нейтральні по відношенню до статі особи НОП.

Отже, аналіз взаємовідносин всередині системи засобів "жіночність" показав, що відбулася внаслідок ряду інтра- і екстралінгвістичних причин активізація словотворчої моделі та спричинила за собою внутрішню перебудову всієї системи в цілому і значне зниження питомої ваги продуктивних раніше способів утворення жіночих найменувань.

2.1.5. Словосполучення

У корпусі прикладів НОП-словосполучення представлені такими структурними типами:

1. / S + Prp + S / - стрижневий іменник + прийменниковий уточнювач в постпозиції, пор. *Assistentin für Ernährungsberatung*;

2. / A + S / - Ад'єктивний уточнювач в препозиції + стрижневий іменник, пор. *technische Assistentin*;

3. / A + S + Prp + S / - залежні компоненти в препозиції і постпозиції, пор. *textiltechnische Assistentin für das Prüfwesen*.

Таке НОП - словосполучення здатне "в ускладненому вигляді виразити нове ще більш розчленоване, конкретизоване, але єдине, хоча і складне значення" [6, С.239], пор. *technische Assistentin an naturkundlichen Museen und Forschungsinstituten*.

Серед описових НОП з залежним компонентом у препозиції / A + S / відзначені випадки так званої ад'єктивної контракції. Як відомо, об'єднання слів в вільні підрядні словосполучення повинно проходити з урахуванням певних закономірностей взаємодії лексичних значень /ЛЗ/ слів в рамках словосполучення. Комбінування ЛЗ зазвичай відбувається за правилами семантичної комбінаторики [?, С.189], яке вказує "сумісність" лексичних смислів.

У разі поширення залежних компонентів власними уточнювачами словосполучення стає комбінованим або багатокомплектноим, не втрачаючи, проте, при цьому своїх семантичних функцій і номинативної єдності.

Особливу групу серед описових НОП демонструють словосполучення на кшталт *Ingenieurassistentin Datentechnik* з підрядним зв'язком між конституентами, яка, однак, не виражена формально. У лінгвістичній літературі подібне утворення отримало назву "вузько аппозиціональної синтагми" /*das enge appositioneile Syntagma*/. Наявність в даній групі найменувань аппозиціональних конструкцій свідчить про дві важливі тенденції в сучасній мові: прагненні до диференціювання номінацій, з одного боку, і економії мовних засобів, з іншого.

З перерахованих вище структурних типів, за якими утворюються ці одиниці, найбільш продуктивними є моделі 1 і 2. Тричленні, а також комбіновані словосполучення представлені в досліджуваному матеріалі поодинокими прикладами.

2.1.6. Аббревіація

В аналізованому матеріалі аббревіатури, які виявляють в складі значення семантичний компонент "жіноча стать", представлені такими типами:

1. Акроніми

Аббревіатури ініціального типу, що складаються з початкових літер слів, що входять у вихідне словосполучення. Матеріал показав єдину аббревіатуру подібного типу: *MTA = medizinisch-technische Assistentin*, тоді як аналогічні аббревіатури *BTA, STA, POTA* нейтральні по відношенню до статі особи і будуть розглянуті у відповідному пізніше.

2. Усічені слова, або контрактури

НОП цього типу, безумовно віднесені до осіб жіночої статі, представлені ініціальними контрактурами, що зберегли в результаті усічення тільки початкову частину слова, пор .: *Suche Au-pair für Betreuung eines Kindes und Haushaltes [87] / Au-pair = Au-pair- Mädchen*

Гіпотетично до даного розряду можуть бути віднесені нейтральні щодо статі особи контрактури *der Profi, der Vize*, активно рекомендовані феміністками для переведення до групи спеціалізованих НОП, пор .: *die Profi, die Vize [84]*.

Аббревіатури з початкових букв компонентів складного слова, пор. приклад вживалася в сфері охорони здоров'я НДР: *OÄ = Oberärztin* як похідна від НОП *OA = Oberarzt [37, С.708]*. У текстах преси акроніми-НОП нерідко заміняють повні найменування з метою економії журнального місця, пор .: *Auch Bonns Bürgermeisterin Bärbel Dieckmann sieht nur noch voller Berufsoptimismus in die Zukunft. Bonner OB Dieckmann [87]*.

3. Змішані аббревіатури

Аббревіатури з початкових букв словосполучення + власне НОП /стрижневий компонент словосполучення/ у вигляді повного слова, пор. *RAZ-Leiterin / RAZ = Regionale Arbeitsstelle für Zuwanderer*.

Абревіатури з початкових складів компонентів складного слова + останній компонент у вигляді повного слова, пор. *ReNo-Gehilfm /Rechtsnotargehilfin/*.

Аналіз фактичного матеріалу також показав, що НОП-аббревіатури, що реалізують в своєму значенні семантичний компонент "жіноча стать", можуть бути морфологічно марковані /моваціонний суфікс *-in/*, пор. *RAin / RAin = Rechtsanwältin /* або морфологічно не марковані, пор. *ОА, МТА*.

2.2. Особливості смислової структури НОП

Перш ніж приступити до розгляду особливостей семантичної організації НОП, доцільно розділити всю групу за принципом похідні / непохідні. Непохідні НОП - первісні номінації /справжні німецькі та запозичені/ типу *Zofe, Magd, Nurse*, а також запозичені НОП, що сприймаються в мові-реципієнті як монолітні лексичні, наприклад, *Maniküre, Mannequin, Mamsell*. Похідні ЖНОП є в формальному плані суффіксальні і композитні лексеми типу *Dolmetscherin, Diätschwester*. Обидві підгрупи відрізняються один від одного за рядом параметрів, істотних при описі семантичної структури відповідних одиниць:

— непохідні слова створюють уявлення про те, що іменується, звертаючись насамперед до світу дійсності, в той час як головною ознакою похідного слова як вторинної одиниці номінації визнається властивість подвійної референції до світу дійсності і до світу слів [29, С.10; 30, С.152].

Непохідні одиниці характеризуються нерозчленованістю смислової структури, на відміну від них номинативная структура похідного слова бінарних і складається з ономасіологічного базису (ОБ) і ономасіологічної ознаки (ОО) [52, С.60].

— У непохідних найменуваннях семантичний компонент «жіноча стать» є імпліцитним, тобто не отримує експліцитно вираження на рівні формальної структури; в похідних найменуваннях він, навпаки, має зовнішню форму

реалізації і експлікується за допомогою суфікса фемінізації або іменникового компонента зі значенням жіночого початку, які можна позначити як показник «жіночність».

Протиставляючи, таким чином, непохідні і похідні НОП, слід визнати відносну рухливість межі між ними в діахронічному аспекті в тих випадках, коли формування нової мотиваційної ознаки сприяє переведенню слова з розряду похідних в розряд симплексів.

Так, досить складний шлях в діахронії виконало слово *Hebamme*: суфіксальний дериват в двн. *hev / i / anna = die hebende* був перетворений в свн. в результаті народної етимології в композит *heb / e / amme = Hebe-Amme, eigtl. Grossmutter, die das Neugeborene (vom Boden) aufhebt* [78]. На сучасному етапі розвитку мови слово втратило колишню мотиваційну ознаку і внаслідок цього сприймається як симплекс. Подібні зрушення можливі, на думку В.Фляйшера, тільки в діахронії, протягом тривалого часу; історична граматика говорить в подібних випадках про "затемнені\і композити" [55, С.93].

При поділі всіх НОП за ознакою похідні / непохідні слід також взяти до уваги той факт, що кількість непохідних найменувань вкрай обмежена і продовжує скорочуватися, абсолютна ж більшість НОП, і особливо жіночої статі, має похідний характер, тому основна увага в даному розділі приділяється аналізу смислової структури похідних НОП з акцентом на своєрідність останньої по відношенню до чоловічих найменувань.

Специфіка семантичної організації похідних слів неодноразово привертала увагу лінгвістів. Великий внесок у вивчення даної проблематики було внесено Е.С.Кубряковою, що сформулювала основні положення, які доводять семантичну орієнтованість словотворення і яка підкреслила разом з тим, що "семантичні особливості похідних слів менш відомі, ніж їх формальні характеристики" [27, С.81].

Вивчаючи способи відображення позамовних відносин в структурі похідних НОП, дослідники намагалися систематизувати весь масив даних найменувань за різними підставами:

1. за тематичними класами;

Дана класифікація передбачає визначення тематичної приналежності найменування, тобто ОП, і віднесення НОП на цій підставі до однієї з понятійних сфер. Так, розподіливши перші компоненти всіх похідних НОП по семантичним класам, Т.С.Давидова виділила 61 ономасіологічний розряд НОП [15, С.29-34].

2. за характером мотиваційного ознаки, покладеної в основу найменування;

Наскільки нам відомо, вперше "набір" мотиваційних ознак, характерних для похідних НОП, було визначено А.Н.Моїсеєвим в 1968р.

А.Н.Моїсеєв виділив п'ять мотивів, а саме мотивація по процесу, предмету, засобу, продукту праці і відносин виробничої субординації [29, С.174]. Згодом перелік мотиваційних ознак неодноразово перероблявся, причому варіювалися як їх кількість, так і зміст [1, С.73-74; 3, С.21-23; 11, С.256-257 та ін.].

3. за типом і ступенем мотивованості похідного НОП; Вмотивованість мовних знаків є традиційною семасіолологічною проблемою. З трьох типів лінгвістичної вмотивованості: фонетичної, морфологічної та семантичної, два останніх визнаються релевантними для групи похідних НОП і можуть взаємодіяти один з одним, утворюючи при цьому особливий "синтетичний" тип морфосемантичної мотивованості.

Крім названих типів вмотивованості принципово важливою для адекватного сприйняття деяких НОП є соціальна або соціокультурна вмотивованість, з цієї точки зору соціально мотивованими опиняються все НОП, що закріпилися в свідомості носіїв мови як типові для осіб жіночої статі, пор. найменування "жіночих" професій *Fremdsprachenkorrespondentin*, *Serviererin*, *Tapisseristin*.

При аналізі мотивації може враховуватися також така змінна як ступінь мотивованості НОП, на підставі чого можна виділити три підгрупи:

— з повною морфосемантичною вмотивованістю, завдяки якій значення слова легко виводиться, пор .: *Arzthelferin*;

— НОП з частковою морфосемантичною вмотивованістю, тобто допускають множинність мотивації, пор .: *Chefsekretärin*;

— НОП, структурно мотивовані, проте структурна ідентифікація не має відповідності на рівні семантики, пор .: *Kindergärtnerin*.

Четверта група, яку виділяє Е.Оксаар [69, С.51— 63], — повністю невмотивовані найменування /нульовий ступінь мотивованості/ - для похідних НОП, що не є релевантними.

2.3 Ономасіологічна структура НОП

Попередній аналіз робіт, присвячених розгляду ономасіологічної структури похідних імен, показав, що в них, як правило, відсутня однозначна оцінка НОП з точки зору їх ономасіології, а в ряді випадків думки дослідників виявляються прямо протилежними.

Так, наприклад, не існує єдиної точки зору з приводу того, до якого типу перетворення може бути віднесено похідне слово і внаслідок цього аналогічні родові кореляції типу чоловік-дружина, наприклад, *Wirt* — *Wirtin* відносяться до: а) транспозиції; б) мутації; в) модифікації. Проблематичним видається також визначення функції «показника жіночності» в структурі дериватів. Розгляд даного питання передбачає визначення двох важливих сутностей, ономасіологічного базису і ономасіологічної ознаки.

Базисом похідного служить те поняття, яке кладеться в основу позначення і фіксує його приналежність до однієї з найбільш загальних понятійних категорій; ономасіологічний ознака являє собою поняття, яке певним чином уточнює основний зміст позначається, обмежуючи, конкретизуючи основу називання [33, С.60— 61]. Керуючись цим визначенням, дослідники по-різному визначають функцію "показника жіночності" в структурі НОП.

Деякі з них дотримуються в рішенні цієї проблеми більш поширеної точки зору, згідно з якою функцію ПРО в похідному іменнику зазвичай виконує словотвірний формант, наприклад, класифікаційний суфікс, і на цій підставі приписують суфіксам фемінізації цю функцію [18, С.46]. Інші піддають цю точку зору під сумнів і відзначають, що даний суфікс може виступати як в ролі базису, так і в ролі ознаки. Відсутність чіткої диференціації між різними функціями "показника жіночність" призводить, проте, до непослідовного аналізу аналогічних словотворчих конструкцій до різних типів.

І, нарешті, по-різному визначається сама семантична роль, яку виконує "показник жіночність" в похідному найменуванні. Традиційно його основним рольовим типом вважалася роль агентивності, яка вказує на особу [18, С.42]. Останнім часом показнику «жіночність» відводиться ще одна смислова роль - роль дескриптанта, що позначає живого актанта, якому приписують певні ознаки, в даному випадку - ознака «жіночність» [46, С.180, 228]. Продемонстровані тут відмінності в інтерпретації ономазіологічної структури і рольового статусу показника «жіночність» в похідних НОП безперечно свідчать про складність даної проблеми.

Вирішення цих питань вимагає поглиблення в суть відповідних словотворчих процесів і відновлення генезису похідних НОП. З цією метою розглянемо всю групу похідних по ряду параметрів, перш за все - за типом мотиваційних відносин і семантичних кореляцій між вихідним словом і похідним. Аналіз фактів показав, що в сучасній німецькій мові всі три типи словотворчих процесів задіяні в утворенні похідних НОП:

А) До транспозиції, тобто граматичної перекатегоризації вихідного слова з переходом в іншу частину мови, можуть бути віднесені непарні суффіксальні і композитні НОП, безпосередньо мотивуючим словом для яких є дієслово дії, пор. *Wieblerin /Stickerin/, Zugeherin, Scheuerfrau, Vorführdame, Animiermädchen*.

До цього ж способу слід віднести однокореневі девербальні НОП, пов'язані відносинами словотворчої мотивації з одним словом, але є позначеннями різних професій, пор. *Kopierer /Kunstmaler, Lichtbildner/ - Kopiererin /Putzmacherin/*.

Б) До мутаційного способу словотворення, що полягає "у встановленні кореляційних пар, близьких граматичній опозиції, але всередині однієї частини мови" [30, С.160], можуть бути зараховані практично всі пари НОП, що характеризуються максимальною когерентністю і будуються виключно на змістовному протиставленні по родо-статевій ознакою.

Словникові дефініції подібного типу гранично короткі і носять відсильний характер, пор. *Beiköchin = weiblicher Beikoch* [87]. Відзначимо тут же, що не завжди представляється можливим постулювати відношення послідовності при виведенні жіночого найменування з відповідного чоловічого імені.

В) Модифікація, що досягається при значній зміні семантики вихідного слова, має місце в тих випадках, коли НОП, що не мають відповідностей в групі чоловічих найменувань, утворені від субстантивних основ, пор. *Diät ~ Diätistin, Alt ~ Altistin*. Про модифікації ми говоримо також в тих випадках, коли НОП виникло на базі форми чоловічого роду, має, проте, нове лексичне значення, пор. *Sekretär / Industriekaufmann; Verwaltungssekretär, Büroangestellter / - Sekretärin / Stenotypistin* [67].

Говорячи про взаємодію перерахованих способів словотвору в динаміці, слід зазначити, що протягом описуваного нами періоду спостерігається зміна їх співвідношення і питомої ваги кожного з них. Так, наприклад, транспозиція як спосіб перетворення вихідного слова представлена в корпусі фактів лише незначним числом одиниць, утворених в попередні періоди розвитку мови і часто забезпечених територіальними обмежувальними позначками, пор. *Glätterin /schweiz./; Bedienerin /österr./; Aufwartefrau /landsch./*. Внаслідок цього навряд чи можна визнати даний словотвірний тип релевантним для динамічного аспекту утворення НОП.

Досліджуваний матеріал виявив також випадки переходу парних найменувань зі сфери транспозиції в сферу мутації. Так, мотивовані дієсловом "warten" в значенні "sich um jmdn. kümmern, für jmdn., Etw. Sorgen, pflegen, betreuen", але не збігаються з семантикою і зафіксовані в переліку 1961р. як найменування різних професій *Wärter /Tierpfleger/* і *Wärterin /Putzfrau/* в даний час можна було б віднести до мутаційного типу, пор. *Wärter = jmd., Der jmdn. od. etw. wartet, Hüter, Pfleger, Betreuer; Wärterin = weibl. Wärter* [87].

Кордон між мутаційним і модифікаційним способами слід також визнати в ряді випадків рухомим. Як ми могли переконатися, при розгляді максимально співвіднесених НОП виникає якась "зона перетину" між двома цими типами і дослідники відносять подібні освіти або до мутації, або до модифікації. Двоїстість інтерпретації даної групи найменувань можна визнати виправданою, якщо врахувати, що в першому випадку акцентується граматичний аспект, Е.С.Кубрякова говорить у цьому зв'язку про граматикоподібну деривацію [26, С.119], Р.З.Мурясов - про ізограматичну модифікацію [30, С.191]; у другому - виділяється семантичний аспект у вивченні похідного НОП.

2.4 Семантичні моделі

В аспекті семантичного моделювання автором були розглянуті 230 похідних одиниць, що представляють собою в структурному плані суфіксні утворення, композити та ін.

Перелік основних семантичних функцій, достатніх для дослідження семантичної структури НОП, включає 9 смислових одиниць [44, С. 79— 83]:

Act — акціоналіс /вираз дії або процесу/;

Ag — агент /активний виробник дії/;

Der — дескриптив /якість або властивість актанта, що є його невід'ємною характеристикою, наприклад, область знання або діяльності, до якої він належить/;

Incl — інклюзив /сукупність людей, що працюють або функціонують в одній установі або закладі, представлена як щось ціле/;

Instr — інструментатив /неживий актант, який виступає в ситуації в ролі прототиповому знаряддя або інструмент дії/;

Loc — локатив /місце дії/;

Mediat — медіатим /неживий актант, який є способом виконання дії або засобом, за допомогою якого воно виконується/;

Obj — об'єктив /актант, що є об'єктом дії або відносини, або ж створюється в процесі діяльності/;

Temp — темпоратив /час дії/.

Проведений аналіз дозволив виділити 9 семантичних моделей, представлених в таблиці 2.3., В порядку зменшення їх репрезентації в корпусі як непрямого підтвердження продуктивності. Відзначимо також, що зазначені кількісні дані умовні, проте формують найбільш загальне уявлення про співвідношення різних семантичних моделей в сучасній мові.

Таблиця 2.3.

Семантичні моделі НОП

№	Модель	Кіль- сть	%	Приклади
1.	[Act ____ Ag]	115	50%	<i>Programmiererin</i> 'програміст'
2.	[Obj ____ Ag]	43	19%	<i>Essayistin</i> 'есеїстка'
3.	[Der ____ Ag]	22	10%	<i>Soziologin</i> 'соціолог'
4.	[Loc ____ Ag]	21	9%	<i>Garderobenfrau</i> 'гардеробиця'
5.	[Incl ____ Ag]	9	4%	<i>Parlamentarierin</i> 'жінка-член парламенту'
6.	[Instr ____ Ag]	7	3%	<i>Violinistin</i> 'скрипалька'
7.	[Mediat ____ Ag]	6	3%	<i>Propagandistin</i> 'пропагандистка'
8.	[Ag ____ Ag]	5	2%	<i>Portiersfrau</i> 'консьєржка'
9.	[Temp ____ Ag]	2	1%	<i>Nachtschwester</i> 'ночна медсестра'
	Усього	230	100	

Більшість похідних НОП утворено за семантичною моделлю [*Act__Ag*], в основу якої покладена ономасіологічна категорія діяча в ставленні до виконуваної їм професійного дії.

Слід, однак, зауважити, що багато хто з врахованих нами НОП, утворених за цією моделлю, є позначеннями "жіночих" професій в сфері ручної / некваліфікованої праці, застарілих внаслідок зникнення самих професій, пор. *Härterin, Kehrerin* і ін. Виходячи з цього, можна припустити надалі деяке зниження продуктивності даної моделі в групі НОП.

Порівняно невелика кількість слів з об'єктно-агентивним типом смислового ставлення зумовлене, на наш погляд, специфікою відібраних для аналізу НОП, які є похідними першого і другого порядку, тоді як ймовірність експлікації об'єкта дії набагато вище у похідних з більш складною ономасіологічною структурою, пор. *Rolladen- und Jalousiebauerin* 'авторка ролет та жалюзі', *Raumgestalterin* 'дизайнер інтер'єрів'.

Привертає на себе увагу досить висока продуктивність моделі [*Der__Ag*], що включає в якості першого компонента позначення області знання або сфери діяльності. Зростання продуктивності даної моделі обумовлений, в першу чергу, дією екстралінгвістичних факторів, а саме виникненням нових галузей науки і техніки і значним збільшенням числа зайнятих в них жінок.

Займає четверту позицію в таблиці модель [*Loc__Ag*] може бути охарактеризована як типово "жіноча", тому що багато з НОП, утворених за цією моделлю, не мають чоловічих відповідностей, на підставі чого можна зробити висновок, що сувора локалізація місця діяльності є характерною особливістю жіночих найменувань.

Показовим є зростання продуктивності моделей [*Incl__Ag*], [*Instr__Ag*], [*Mediat__Ag*], більшість НОП, створених за цими моделями, є неологізмами.

Семантичні моделі [*Ag__Ag*] і [*Temp__Ag*] можуть бути охарактеризовані як непродуктивні. У першому випадку падіння продуктивності детерміновано зміною співвідношення між словотворчими

моделями *-in* і *-frau*, в результаті чого різко скоротилося число НОП, що включають в якості першого компонента позначення професії і *-frau* в другому компоненті. Непродуктивність останньої моделі зумовлена специфікою ознаки, покладеної в основу найменування і характеризує дію з точки зору його локалізації в часі, типового для дуже обмеженого кола професій.

Зазначимо, що метод семантичного моделювання при всій його функціональній значущості та практичній цінності для аналізу похідних імен не є універсальним і виявляє в додатку до групи НОП деякі недоліки. Так, у зв'язку з диференціацією змісту професій, обумовленої сучасним поділом праці, ономазіологічна структура більшості НОП ускладнена настільки, що традиційна двочленна семантична модель виявляється недостатньою для інтерпретації семантичної структури найменування. Семантика сучасних НОП найчастіше буває складовим і може виступати одночасно в декількох семантичних функціях

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Найбільш продуктивним способом утворення найменувань осіб жіночої статі за професією є мовація НОП в формі чоловічого роду. Інвентар моваційних суфіксів досить обмежений, при цьому єдиним високопродуктивним суфіксом є суфікс *-in*, який виявляє фактично необмежені сполучувані можливості при комбінуванні з основами чоловічого роду. Моваційні суфікси іноземного походження (*-e*, *-ess*, *-euse*, *-ice*, *-ine*, *-esse* / *-isse*, *-essin* / *-issin*) відносяться в сучасній німецькій мові до розряду непродуктивних.

2. Похідні НОП, утворені морфолого-словотворчим шляхом, представлені такими структурними типами: а] одноосновні суфіксальні, б] композити, в] описові, г] абрєвіатури.

3. Системний характер взаємин між різними способами спеціалізації ознаки статі в групі НОП деривативного типу, а також інваріантна семантична

ознака "особа жіночої статі за професією" дозволяють об'єднати всі форми в "словниковий блок", в якому кожен окремий словотвірний тип формує "нішу", семантично споріднену нішам інших словотворчих типів.

4. Розгляд різних типів кореляцій суфікса *-in* з іншими морфолого-словотворчими і лексико-семантичними засобами, які беруть участь в утворенні НОП, в динаміці виявило значне розширення діапазону дії словотвірної моделі з *-in* за рахунок редукції сфери застосування всіх інших мовних засобів.

5. Ступінь мотивованості похідних НОП різна, проте в цілому смислова структура похідних лексем характеризується більшим ступенем мотивованості ніж відповідні чоловічі найменування, тому що може бути віднесена як безпосередньо до мотивуючої основи, яка виступає в ролі ОО, так і до імені чоловічого роду.

6. Інтерпретаційний підхід до вивчення семантичної структури НОП дозволив виділити 9 основних типів семантичних моделей, які виявляють тенденцію до різної продуктивності, на підставі чого можна припустити надалі деяке зниження продуктивності моделі *[Act_Ag]*, а також збільшення числа НОП, утворених за моделям *[Der_Ag]*, *[Incl_Ag]*, що обумовлено дією соціальних факторів

РОЗДІЛ 3

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНО-КОРЕКТНОГО ВЖИВАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

3.1. Гендерна реформа німецької мови

Слідуючи постулатам концепції соціального конструювання, А.А. Денисова формулює таке визначення гендеру: «поняття гендер позначає, по суті, складний соціокультурний процес формування (конструювання) суспільством відмінностей у чоловічих та жіночих ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках, і сам результат - соціальний конструкт гендеру». Тут автор відображає і процес соціокультурного нав'язування поведінкових стереотипів індивіду, і той результат, який виходить [16, С. 15-16].

В даний час дослідники гендеру сходяться на думці, що «гендер» і «стать» два різних поняття, пов'язаних один з одним певним чином, а саме: на основі біологічної статі суспільство нав'язує індивіду ту чи іншу модель поведінки. Сучасне визначення гендеру сформульовано на основі теорії соціального конструювання, тобто його визначає культура, в якій індивід соціалізується, і то, як людина сама пристосовується до цієї культури. Вони також відзначають, що «гендер» означає як соціально-культурний процес конструювання суспільством ролей, норм і моделей поведінки, так і результат цього формування. Гендерна лінгвістика - один з напрямків в гендерології. Формування і розвиток цієї течії відбувалося в останні десятиліття ХХ століття в першу чергу в країнах Америки і Західної Європи.

В сучасному демократичному суспільстві все намагаються дотримуватися прав людини і уникати всякого роду дискримінації щодо інших людей. Зараз, в 21 столітті, меншини добилися поваги і законних прав. Але ще зовсім недавно за свої права людям доводилося боротися. Повсюдно панувала дискримінація за расовою, віковою, статевою ознаками, з фізичної дієздатності, зовнішнім виглядом, матеріального забезпечення тощо А коли

терпіння людей, які були не згодні з таким станом справ, скінчилося, виникли цілі руху проти існуючого в суспільстві обмеження.

З дискримінацією, зокрема, за статевою ознакою або сексизмом боролися феміністки. Як уже зазначалося, метою жіночого руху було домогтися рівноправності жінок з чоловіками в усіх сферах життя. Дослідники прийшли до висновку, що в основному в суспільстві переважав патріархат, тобто влада чоловіків, що жінки і все жіноче вважалося другорядним в суспільстві і що, крім того, цей факт знайшов відображення в мові. Феміністки вивчили мову на предмет статевої асиметрії і звинуватили її в сексизмі.

Вони виявили, що кількість чоловічих форм більше жіночих, а то і повна відсутність друге як еквівалент першим. Виявивши асиметрію мов, жінки вирішили, що ті потребують гендерної реформи, і перейшли до дії.

Завдяки їх зусиллям вже з 1970-х років у мовній політиці США почалися активні гендерні перетворення. У цьому питанні на сторону феміністок встали багато професійних спільнот та об'єднань, такі як, наприклад, Національна рада вчителів англійської мови та Лінгвістичне суспільство Америки.

В результаті була запущена глобальна діагностика друкованих видань на предмет наявності в них ознак гендерної дискримінації, друкувалися керівництва щодо її усунення, коректувалися назви посад, а урядові установи і школи вносили поправки в свої документи. Реформи торкнулися і вищих навчальних закладів, де почали утворюватися спеціальні комітети, діяльність яких була спрямована на розробку гендерно-коректних правил корпоративної політики [40, С. 90-91].

І якщо гендерна реформування мови в США почало повсюдно вводиться і набирати популярність в 1970-х роках, то в Німеччині перші «Директиви щодо запобігання сексистського вживання мови» були видані в 1980 році. Мовна реформа протікала в Німеччині досить активно і продуктивно тому, що з сексизмом в німецькій мові боролися не тільки громадськість і дослідники гендерології, а й уряд.

У 1985 році Бундестаг ратифікував «Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», прийняту Генеральною Асамблеєю ООН трохи раніше в 1979 році.

Далі в 1990 році Комітетом міністрів Ради Європи було затверджено «Рекомендація про усунення сексизму з мови». А потім в 1993 році під егідою ЮНЕСКО вийшов офіційний документ на німецькій мові під назвою «Мова для обох статей: директиви для несексистського вживання мови», авторами якого є М. Хеллінгер і К. Бірбом. Всі вищеназвані документи, безсумнівно, сприяли активному просуванню і поширенню в ФРН феміністських ідей, зокрема тих, що пов'язані з гендерно-коректною мовою.

На законодавчому рівні гендерно-нейтральне вживання німецької мови в Німеччині відбилося в Федеральному законі про держслужбовців в редакції від 27 лютого 1985 року, в Федеральному законі про професійну освіту від 23 березня 2005 року, а також в Класифікаторі професій 2010 року.

Цікавим є той факт, що з 1990 року протягом трьох років при уряді Німеччини діяла спеціальна робоча група «Мова права», яка відповідала за нейтральні з точки зору двох статей найменування професій, посад і посадових обов'язків.

Нею був також розроблений набір рекомендацій, який набув поширення по всій країні. Крім того, майже кожним вищим навчальним закладом був випущений свій власний звід правил по гендерно-коректному вживання німецької мови. Вивчивши ці рекомендації і правила, можна прийти до висновку, яким лексемам віддали перевагу німці для заміни андроцентричності назв професій [2, С. 2-3].

Але трансформація патріархальної мови в нейтральну не відбувалася настільки швидко, як це може здатися.

Процес пристосування мови до реальності протікав в три етапи. На першому етапі жінок, які були першими в раніше «чоловічій» професії, називали так само, як і чоловіків, наприклад, *der General*, *der Pilot*. Другий етап характеризувався тим, що жінок в такій професії ставало все більше, і тоді для

уточнення до посади стали додавати прикметник *weiblicher*. Таким чином, на цій стадії жінок іменували *weiblicher General*, *weiblicher Pilot*. А потім, коли це явище набуло масового характеру і жінок в тій чи іншій професії стало стільки ж, скільки і чоловіків, з чоловічих назв професій утворилися відповідні жіночі назви, наприклад, *Generalin*, *Pilotin* і т.д.

За словами автора, німецький суфікс *-in* і полусуфікс *-frau* є найбільш продуктивними засобами зміни роду професій і посад, так від *Kaufmann* утворилося *Kauffrau*, а від *Amtmann* — *Amtfrau* і навіть *Amtmännin*. Але Л.І. Ясінська відзначає також той факт, що сучасний німецька мова схильний до того, щоб позбавлятися від сексистських компонентів в мові, таких як *-frau*, *-mann*, *-mädchen*, і замінювати їх нейтральними варіантами [51, С. 1-2].

Так, Н.А. Антропова, вивчивши німецькі сайти різних установ і їх рекомендації, виявила наступні варіанти гендерно-коректного позначення людей різної статі.

— повні парні форми типу: *alle Teilnehmerinnen und Teilnehmer*; *die Bewerberin oder der Bewerber*; *der oder die Angestellte*; *die oder der Vorsitzende*; *der Antragsteller bzw. die Antragstellerin*;

— спліттінг в різних варіаціях: *Teilnehmer / innen* або *TeilnehmerInnen*, або *Student (inn) en*». Знайдено також варіант, що позначає не тільки чоловіків і жінок, але і транссексуалів - *Teilnehmerinnen*. Застосуємо спліттінг і для запозичених найменувань осіб, наприклад *User / innen*. Однак варто зазначити, що даний вид позначення людей незручний через свою графічну форму, тому його не слід застосовувати в усному мовленні. Проблематично, але можливо використовувати спліттінг для слів, у яких у відповідній формі жіночого роду пропадає кінцева *e*. В цьому випадку *der Beamte i die Beamtin* буде оформлено як *der / die Beamt (e) in*. Крім того, спліттінг ніяк не застосовують для найменувань, форма яких в жіночому роді набуває умлауту, наприклад для *der Arzt* — *die Ärztin*. І можливо, що без відповідної форми для подібних слів явище тимчасове [2, С. 4-5];

³/₄ «нейтралізація понять», яку можна висловити кількома способами. Перший спосіб — використання гендерно-нейтрального позначення осіб, наприклад *der Mensch, die Person, das Mitglied*. Другий спосіб виражається за допомогою гендерно-нейтральних субстантивірованих дієприкметників і прикметників у множині: *die Studierenden, die Lehrenden, die Institutsangehörigen, die Teilnehmenden*. І третій допустимий варіант нейтралізації це використання замість найменування людей метонимических форм з перенесенням значення по будь-якою ознакою, наприклад на установа *das Institut* або групову приналежність *das Personal*. Тільки треба враховувати, що перевага віддається позначенням осіб, ніж метонімії.

— «креативні рішення» знаходження гендерно-коректного вживання найменувань, які можуть виникати в залежності від контексту і фантазії. Однак при цьому слід уникати громіздкою структури тексту і намагатися сформулювати вираз інакше. Для цієї мети Н.А. Антропова дає наступні рекомендації.

Щоб не ускладнювати текст і не робити його нелегким для читання, слід уникати паралельного використання присвійних займенників. Так, якщо у фразі «*Kein Bediensteter und keine Bedienstete darf in der Ausübung seines oder ihres Wahlrechts oder in seiner oder ihrer Wählbarkeit beschränkt werden*» відмовитися від присвійних займенників, то вийде «... *in der Ausübung des Wahlrechts oder in der Wählbarkeit*» [2, С. 5].

Ще одним варіантом виходу з ситуації може бути використання множини іменників при одночасному вживанні осіб чоловічої і жіночої статі. Наприклад, фразу «*Die Mitarbeiterin oder der Mitarbeiter, die oder der ihre oder seine Lohnsteuerkarte ...*» можна переробити в більш просту «*Die Mitarbeiterin oder der Mitarbeiter, die ihre Lohnsteuerkarte ...*» [2, С. 5].

Крім того, можна використовувати множину субстантивірованих прикметників і дієприкметників, наприклад *die Beisitzenden* замість *der Beisitzer i die Beisitzerinnen*, добре підходять композитні новоутворення, такі як *die Wahlberechtigten* замість *der Wähler / die Wählerin*.

Широко вживаються збірні іменники з полусуффіксом *-kraft i -schaft*: *Lehrkraft, Hilfskraft, Lehrerschaft, Bürgerschaft*. Замість прямих найменувань осіб чоловічої і жіночої статі зараз можна вживати предметні позначення як, наприклад, *ein Professor / eine Professorin = eine Professur* і абстрактні віддієслівні іменники на *-ung leitende Personen beiderlei Geschlechts = Leitung*. А якщо все ж необхідно зберегти позначення осіб, то використовується гендерно-нейтральне похідне слово типу: *Unsere Berater und Beraterinnen = Unser Beratungspersonal*. Крім того, іноді допускається в поєднанні з гендерно-нейтральними іменниками використання причетних форм, наприклад *Die antragstellende Person...* замість *Die Antragstellerin oder der Antragsteller*

Креативно можна обійти називання особистості шляхом заміни іменника прикметником: *Rat eines Arztes = ärztlicher Rat*.

Ще одним варіантом зміни висловлювання може бути заміна активного способу пасивним. Цей прийом також використовується з метою, щоб уникнути називання дійової особи і проблеми його коректного формулювання. Крім цього, в рекламі, інструкціях і листах стали частіше використовуватися прямі звернення. Можна порівняти приклад такого виходу із ситуації: «*Die Bibliothek steht den Benutzern und den Benutzerinnen in der Zeit von ... bis ... zur Verfügung*» замінено на аналогічну пропозицію тільки з прямим зверненням «*Die Bibliothek steht Ihnen in der Zeit ...*».

Іноді зі скрутною ситуації допоможуть вийти невизначені займенники начебто *jemand, niemand, alle*. Однак в цьому випадку феміністки не вітають використання таких займенників як *man i jedermann*, так як їх склад містить натяк на чоловічу стать. У свою чергу, придумані феміністками займенники *frau i jedefrau* не прижилися в мові, отже, вживати їх не варто.

У складних текстах не рекомендується використовувати найменування у вигляді паралельних форм, із застосуванням дужок або косих ліній, так як це зробить текст ще більш громіздким і незручним до прочитання.

Однак це правило не поширюється на такі типи текстів, як бланки, оголошення і вивіски, тому що в даному випадку гендерно-коректні форми допомагають лаконічно і правильно позначити осіб всіх статей.

Наприклад, можна не використовувати родові позначення чоловічої статі, якщо і так зрозуміло, що в даній ситуації мова може йти тільки про жінок, так ніхто не скаже «*ein schwangerer Mann*». Також не є порушенням норми або гендерно-неправильним формулюванням такі найменування, які містять в собі елементи з відсиланням на чоловічий рід, за умови, що для них не існує гендерно-нейтральних еквівалентів.

Абревіатури титулів, ступенів і т.д. з урахуванням обох статей можуть позначатися «*Mag.a, Dr.in, Dlin, GFin*» [2, С. 6], проте в незмінному вигляді залишаються запозичені з англійської *Bachelor* і *Master*. У листах потрібно завжди використовувати жіночі форми, якщо адресат листа жінка. Якщо лист адресовано подружній парі, то невірне звернення у вигляді «*Manfred u. Ida Müller*» або «*Eheleute Gerhard M. Hofmann*», а прийнятною вважається така форма звернення: «*Frau Gisela Hofmann. Herrn Gerhard M. Hofmann*».

Таким чином, виходячи з перерахованих вище способів і рекомендацій освіти гендерно-коректних позначень осіб обох статей, автор приходять до висновку, що в основі гендерно-коректного вживання мови лежать чотири основні принципи:

— По-перше, це «візуалізація жінок і чоловіків (дівчаток і хлопчиків)». Під формами чоловічого роду більше не маються на увазі особи жіночої статі, тим самим чоловічий рід втрачає раніше широко поширену узагальнюючу функцію;

— По-друге, необхідна наявність «симетрії» при назві осіб різної статі, іншими словами, у двох відповідних найменувань людей, що відрізняються лише за статевою ознакою, має бути однакове значення. Тому, щоб в назвах професій, титулів, посад тощо не простежується і частка дискримінації, важливо дотримуватися цю симетрію, при цьому враховуючи додаткові конотації слів, які можуть привести до смислової помилку;

³/₄ По-третє, «рівність шансів», яке означає, що чоловіки і жінки повинні відчувати однакову ставлення до них і рівність між собою, коли хтось звертається до них в загальній формі;

— I, по-четверте, «леді перші»: при паралельному називання осіб чоловічої і жіночої статі, як правило, на першому місці стоїть фемінінних форма [Антропова, 2016, с. 2-6].

3.2. Аналіз НОП з точки зору гендерно-коректної мови

У німецьких рекомендаціях пропонуються рішення щодо вживання гендерно-коректної мови. У німецькій мові щоб мова була гендерно-коректною, можна використовувати як гендерно-специфічну, так і гендерно-нейтральну лексику в залежності від ситуації.

3.2.1. Гендерно-специфічна лексика

Гендерно-специфічна лексика застосовується, коли потрібно виділити жіночу стать у сфері професіонінів.

Для того щоб вказати стать, коли мова йде про жінок або чоловіків, в німецькій мові вживаються:

- *weiblicher oder männlicher Artikel* (артикль жіночого або чоловічого роду): *die / der Jugendliche* [79; 83];

- *weibliches oder männliches Attribut* (жіноче або чоловіче визначення): *weibliches / männliches Personal* [79];

- *geschlechtsspezifische Endsilben (Suffixe)* (гендерно-специфічні закінчення / суфікси): *Dekanin / Dekan* [79; 83];

- *Wörter mit geschlechtstragender Bedeutung* (слова з гендерним значенням): *Bürokauffrau, Bürokaufmann* [79].

Для того щоб показати обидві статі, коли мова йде про жінок і чоловіків, використовується:

- *Beidnennung / vollständige Paarform / Doppelform* (повна парна форма): «*Sehr geehrte Besucherinnen und Besucher meiner Vorlesung*» замість «*Sehr geehrte Besucher meiner Vorlesung*» [79; 80; 83];

- *Splitting (снлітмінг)*: «*Die Autorin / Der Autor trägt die Verantwortung für eine fehlerfreie Textgestaltung*», «*Ein / e Student / in lernt dabei, wissenschaftliche Ergebnisse zu verteidigen*» [79; 80];

- *Binnen-I* (сполучна I) в прикладі «*Wissenschaftliche MitarbeiterInnen bearbeiten Forschungsprojekte*» [79; 80; 83].

У керівництві для університетів землі Бремен теж є пункт, який називається «*Splitting*». Але приклади, запропоновані в ньому, не відповідають назві пункту: «*Damen und Herren*», «*Kolleginnen und Kollegen*» [83]. Крім того, до сплітінгу перестали відносити дужки (*Klammern*), тому що вони вказують на другорядність жіночої статі по відношенню до чоловічого [80].

Для того щоб в одній формі слова вказати всі види підлог, можна використовувати:

- *Gender-Gap / Unterstrich* (пропуск / підкреслення), наприклад, *Student_innen, Mitarbeiter_innen* [79; 80; 83];

- *Gender-Star / Gender-Sternchen* (зірочка), наприклад, *Leser * innen, Wissenschaftler * innen* [79; 80; 83].

3.2.2. Гендерно-нейтральна лексика

Гендерно-нейтральна лексика застосовується тоді, коли необхідно уникнути вказівки на стать. До гендерно-нейтральних формулювань (*Geschlechtsneutrale Formulierungen*) відносяться:

- *genderneutrale Personenbezeichnungen im Singular und im Plural* (гендерно-нейтральні найменування в од. І мн. Ч.): *Die Person, das Mitglied* [79];

- *genderneutrale Personenbezeichnungen im Plural* (гендерно-нейтральні найменування в мн. Ч.): *Die Fachleute, die Absolventen* [79];

- *substantivierte Partizipien und Adjektiven* (дієприкметники та прикметники): *Lehrende, Interessierte* [79; 80; 83];

- *geschlechtsneutrale Pronomen* (гендерно-нейтральні займенники) типу *wer, alle, niemand, jemand*: «*Es ist nicht bekannt, wer das Werk verfasst hat*» замість «*Der Verfasser des Werkes ist unbekannt*», «*Alle, die an der Konferenz teilnehmen, ...*» замість «*Die Teilnehmer der Konferenz ...*» [79];

- *nicht persönliche Ableitungen* (неособисті словотворення) *auf -ung, -ium, -kraft, -schaft etc.* зразок *die Leitung, die Personalvertretung, das Rektorat, das Ministerium, die Hilfskraft* [79; 80];

- *Funktions-, Institutions- und Kollektivbezeichnungen* (найменування посади, установи, колективу), наприклад, *Professur, Abschlüsse, Vorsitz* [80; 83].

Як відмінностей в оформленні цих посібників можна відзначити, що пункт, який в посібнику для Кельнського університету називається *substantivierte Partizipien und Adjektiven*, в двох інших посібниках має назви *Geschlechtsneutrale Pluralformen i Geschlechtsneutrale Pluralbildung* (гендерно-нейтральні освіти у мн. числі). Крім того, у посібнику для університетів землі Бремен відрізняється пункт про словотвір. Він називається *Wortzusammensetzungen* (словоскладання), а значить, включає тільки складні слова, наприклад, *die Ansprechperson, die Bibliothekshilfe*. А такі слова як *die Leitung, die Betreuung* включені в цьому керівництві в пункт *Funktions- und Institutionsbezeichnungen* [83].

3.2.3. Заміна формулювань

Іноді, щоб уникнути найменувань або зробити мова більш легкою для розуміння, можна вдатися до різних видів переформулювань. У трьох аналізованих посібниках зустрічаються такі види замін формулювань:

- *Direkte Ansprache* (пряме звернення): «*Die Bibliothek steht Ihnen in der Zeit ...*» замість «*Die Bibliothek steht den Benutzern und Benutzerinnen in der Zeit ...*» [83];

- *Direkte Rede* (пряма мова): «*Bitte erstellen Sie vor Semesterbeginn einen Stundenplan*» замість «*Die Studenten erstellen vor Semesterbeginn einen Stundenplan*» [80];

Ändern des Subjekts (зміна суб'єкта): «*Eine Einladung zum Gespräch wird ausgesprochen*» замість «*Der Bewerber wird zum Gespräch eingeladen*» [80];

- *Verben statt Nomen* (дієслова замість іменників): «*Teilgenommen haben*» замість «*Teilnehmer der Sitzung waren*» [80];

- *Nebensätze* (підрядні речення): «*Einen Teilnahmechein erhält nur, wer mindestens 80% der Seminarzeit anwesend war*» замість «*Studentinnen und Studenten erhalten den Teilnehmer / innenschein nur bei mindestens 80% Anwesenheit*» [80];

Possessivpronomen weglassen (видалення присвійних займенників): «*Das Zeugnis soll bis Ende Mai eingereicht werden*» замість «*Die Bewerberin / der Bewerber soll ihr / sein Zeugnis bis Ende Mai einreichen*» [80];

Abstraktion (абстракція): «*Teilnahmegebühr*» замість «*Teilnehmergebühr*» [80];

- *Passivbildung* (пасивний стан): замість «*Antragsteller müssen das Formular vollständig ausfüllen*» краще сказати «*Der Antrag ist vollständig auszufüllen*» [79; 80];

Partizipien (причастя): замість «*Herausgeber*» краще «*herausgegeben von ...*» [79; 80];

- *Adjektive anstatt Personenbezeichnungen* (прикметники замість найменування): наприклад, «*aus Sicht des Psychologen*» можна замінити на «*aus psychologischer Sicht*» [79; 80];

- *Ersetzung von geschlechtsspezifischen Bezeichnungen mithilfe der genderneutralen Personenbezeichnungen* (заміна гендерно-специфічних назв за допомогою гендерно-нейтральних найменувань): «*Wir bitten um Auskunft an die betreffende Person ...*» замість «*Wir bitten um Auskunft an den Betroffenen*» [79; 80].

3.2.4. Специфічні слова з індикатором жіночої статі

Існує також безліч складених і похідних понять, в яких одне з складних слів знаходиться в чоловічому роді, навіть якщо самі не є найменуваннями людей. Це явище відображає історичного переваги чоловічої статі в мові. З ним борються, замінюючи, наприклад, «*Studentenwerk*» на «*Studierendenwerk*» або «*Kundenberatung*» на «*Beratung der Kundschaft*» [79].

А в іншому посібнику говориться, що потрібно не тільки уникати слів, що містять назви статей *Mannschaft* і *Mädchenname* (пропонується замінити на *Gruppe* і *Geburtsname*), але і треба уважно вживати фігуральний вислів і метафори, так як вони можуть містити кліше і стереотипи типу *das starke / schwache Geschlecht*, *Milchmädchenrechnung* [80]. У гендерно-коректній мові потрібно уникати відтворення стереотипів [79].

Крім того, крім специфічних слів з індикатором чоловічої статі в німецькій мові існують деякі граматичні області, які відображають історичну перевагу чоловіків.

До них відносяться займенники *wer*, *niemand*, *jemand*, *man*, тому що якщо після них потрібно поставити інший займенник, то він буде в чоловічій формі: «*Hat gestern jemand seine Tasche im Labor vergessen?*» [79].

В такому випадку керівництво не може дати загальних правил щодо вживання займенників, але рекомендує наступне:

- використання займенників *"ich"*, *"du"*, *"wir"*, *"Sie"*: «*Wir haben unsere Gefühle nicht immer im Griff*» замість «*Man hat seine Gefühle nicht immer im Griff*» [79];

використання пасивних конструкцій: «*Es muss darauf geachtet werden, dass ...*» замість «*Man muss nur darauf achten, dass ...*» [79];

- використання *"mensch"* або в жіночо-специфічному контексті *"frau"*: «*Mensch hat seine Gefühle nicht immer im Griff*» або «*Wie kann frau sich am besten auf eine Karriere als Wissenschaftlerin vorbereiten?*» [79].

3.2.5. Звернення на ім'я, за титулом або посадою

Що стосується звернень на ім'я, титулу або посади, то при їх вживанні повинна дотримуватися симетрія. При зверненні до жінки по її посади чи професії, необхідно використовувати жіночі варіанти назв професії. Так, фраза «*Sehr geehrte Frau Professor Müller*» вжита з помилкою, правильний варіант - «*Sehr geehrte Frau Professorin Müller*» [79].

Також не можна сказати «*Frau Müller ist Dolmetscher*», виділене слово треба замінити на гендерно-коректне «*Dolmetscherin*» [79].

Однак якщо в зверненні згадані чоловік і жінка, і при цьому до чоловіка звертаються тільки на прізвище, а до жінки додають *Frau*:

«*Müller, Dekan*

Frau Meyer, Dekanin» [79].

Це звернення вважається неправильно оформленим. Воно асиметрично, а значить, один з підлог більше виділено по відношенню до іншого.

Крім того, звертаючись в листі до чоловіка і дружини, не можна ігнорувати жінку. Звернення на кшталт «*Familie Hans Müller*» принизливі для жінок, вони дискримінують їх. Правильно буде звернутися до подружній парі, назвавши імена чоловіка і дружини «*Familie Henriette und Hans Müller*» [83].

У разі іншої приналежності статі адресата або ж якщо підлога невідомий, звернення може виглядати так:

«*Sehr geehrte / r Frau / Herr Kim Muster*»,

«*Sehr geehrte _ Professorin Yilmaz*»,

«*Sehr geehrte * Kim Muster*» [79].

При скороченні жіночої форми академічних ступенів і титулів виділити жіноча стать можна, наприклад, так *Prof.in/ Prof. '(Prof_in, Prof * in)* [79; 83].

З відмінностей між керівництвами можна виділити те, що в бременських рекомендаціях є невеликий пункт, в якому його автори закликають дотримуватися узгодження в реченні. Так, пропозиція «*Sie ist Experte auf dem*

Gebiet Drittmittelfinanzierung» гендерно некоректно, sie не узгоджується з гендером слова *Experte*. Правильно було б сказати «*Sie ist Expertin ...*» [83].

Але інтерес викликає приклад, коли «*Die Hochschule ist der wichtigste Partner in Kultur und Wirtschaft*» керівництво радить замінити на «*Die Hochschule ist die wichtigste Partnerin ...*» [83].

Незважаючи на те, що слово «*die Hochschule*» жіночого роду, воно не є особовим і не може ставитися до осіб жіночої статі [83].

У кельнському підручнику є розділ, присвячений гендеру в англійській мові.

Таким чином, вище були проаналізовані три рекомендації з гендерно-правильної німецької мови від Вільного університету Берліна, Кельнського університету і університетів землі Бремен. Були відзначені загальні моменти і відмінності кожного з посібників, а також наведено набір правил по використанню гендерно-коректної мови. У нього входять всі варіанти переформулювань, гендерно-специфічної і гендерно-нейтральної лексики, звернень за посадою і титулу і специфічних слів з індикатором чоловічої і жіночої статі.

Крім того, було з'ясовано, що Кельнський підручник є саме інформаційно насиченим з усіх. У його структурі простежується логіка, основний матеріал повторно приводиться в таблицях, що допомагає легко орієнтуватися і знаходити необхідний варіант гендерного та правильного називання осіб чоловічої і жіночої статі. Плюсом цієї допомоги також є велике число коментарів, цитат та іншої додаткової інформації, яка б пояснила і розкриває цю тему. Берлінський підручник є найкоротшим і через це схожим на брошуру. У ньому не простежується чіткої системи в оформленні, і немає змісту.

3.3. Переклад гендерно-коректної лексики з німецької мови на українську

Підручник Кельнського університету з гендерно-коректної мови починається з короткої історії, яку один професор розповів своїм студентам:

«Ein Vater fuhr mit seinem Sohn im Auto. Sie verunglückten. Der Vater starb an der Unfallstelle. Der Sohn wurde schwer verletzt ins Krankenhaus eingeliefert und musste operiert werden. Ein diensthabendes Mitglied des ärztlichen Personals eilte in den OP, trat an den Operationstisch heran, auf dem der Junge lag, wurde kreidebleich und sagte: «Ich bin nicht imstande zu operieren. Dies ist mein Sohn.» [79].

Українською мовою ця історія може існувати в такому вигляді:

«Батько і син їхали на машині і потрапили в аварію. Батько загинув на місці події. Сина доставили в найближчу лікарню. Все було готово до операції, але реакція хірурга при вигляді дитини була несподіваною. «Я не можу його оперувати - це мій син!» [48].

Почувши розповідь, один студент припустив, що загиблий батько це несправжній батько хлопчика, а лікар — біологічний батько дитини.

У книзі Дайани Халперн "Психологія критичного мислення" також приведена ця історія.

Автор пише: «Коли я задаю цю загадку студентам, вони найчастіше відповідають: «хірург доводиться дитині вітчимом», «справжній батько виявився живим» або «цього не може бути». Отже, те, що хірургом може бути жінка, тобто мати хлопчика, вгадують. хто знає. Д. Халперн пояснює, в чому полягає складність загадки: «коли ми чуємо такі терміни, як «хірург», ми пов'язуємо їх з образом чоловіка» [48].

В оповіданні на німецькій мові було вжито слово *Chirurg*, а не *Chirurgin*, тому відповідь студента теж можна вважати правильною.

Якщо раніше, ще до проведення гендерної реформи мови, слово *Chirurg* могли віднести як до чоловіка, так і до жінки, то зараз на увазі жінку під

словом *Chirurg* було б порушенням закону в Німеччині (*Landesgleichstellungsgesetz*).

В україномовному варіанті цієї історії мати назвали хірургом правильно, тому що слово хірург відноситься до групи слів без парних утворень. В цю групу слів входять багато іменники чоловічого роду, що позначають особу за професією, посади, звання і т.д. Вони ж називають особи жіночої статі, наприклад: «педагог, геолог, оператор, суддя, доцент».

Найчастіше в розмовній мові з іменниками чоловік. роду, що характеризують особи жіночої статі, використовують присудки в формі жіночого роду, наприклад, «лікар-педіатр провела прийом». Однак в офіційній промові замінити граматичне узгодження на смислове не допускається. Крім того, існують парні освіти професій, звань і т.д. Вони закріпилися в мові тоді, коли по тій чи іншій спеціальності в рівній мірі стали працювати чоловіки і жінки, наприклад: «льотчик — льотчиця, викладач — викладачка, письменник — письменниця, спортсмен — спортсменка».

Однак подібні найменування у формі жіночого роду характерні для нейтральних стилів мови, в офіційно-діловому стилі переважно зберігати форму чоловічого роду.

Існує ще різновид парних утворень, які використовуються тільки в розмовній мові. Це найменування осіб жіночої статі на -ша і -ка, наприклад: «директорка, лікарка, касирка, лікарка, кондукторка». Всі ці слова є просторічними.

Таким чином, незважаючи на те, чи має назву професії, посади, роду діяльності тощо парне освіту чи ні, в офіційно-діловому стилі воно може вживатися тільки в формі іменників чоловічого роду, навіть якщо під ним мається на увазі особа жіночої статі. Присудок при цьому граматично узгоджується з підметом.

З цього прикладу також випливає, що системи обох мов відрізняються. У той час як, на одній мові форма слова *Chirurg* каже, що хірург — чоловік, то на іншій мові за словом хірург може стояти як чоловік, так і жінка.

Для того щоб з'ясувати, яким чином різняться структурні закономірності німецької та української мов, необхідно виконати переклад мовних одиниць з німецької мови на українську і проаналізувати результати. Як мовні одиниці будуть розглядатися лексеми і грамми, які використані в гендерно-коректній німецькій мові.

3.3.1. Переклад гендерно-специфічної лексики

Одним із способів виділити пів обличчя в німецькій мові є вживання артикля чоловічого або жіночого роду, наприклад, *die / der Verwaltungsangestellte* [79].

В українській мові категорії артикля не існує, тому переклад назви буде звучати як адміністративний службовець, при цьому включаючи осіб чоловічої і жіночої статі. Ще одним способом показати стать людини є використання жіночого або чоловічого визначення, наприклад, *weibliches / männliches Personal* [79].

Різноманіття визначень в українській мові дозволяє переводити подібні вирази, тому приклад можна перевести як жіночий / чоловічий персонал зі збереженням форми оригіналу.

Виділити стать особи в німецькій мові часто допомагають гендерно-специфічні закінчення / суфікси типу *Bibliothekar* / *Bibliothekar* [79].

Однак в українській мові морфологічне вираження жіночої статі в назвах професій або посад неможливо в офіційно-діловому стилі. Тому переклад цього прикладу бібліотекар включатиме осіб обох статей.

Крім того, в німецькій мові існують складні слова, що позначають назви професій і містять в якості одного з коренів слова з гендерних значенням типу *Kauffrau / Kaufmann* [79].

Переклад форм слова для жінки і чоловіки звучатиме як похідні продавець та продавчиня. Більш того, в українській мові коріння слів чоловік і жінка не є словотворчими для назв спеціальностей.

Іноді у своїй промові щоб назвати людей обох статей, німці вдаються до повної парної форми найменування: «*Wissenschaftliche Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter haben häufig befristete Verträge*» [79], «*Damen und Herren*» [83].

У перекладі на українську мову повна парна форма не може зберегтися, тому що, як було сказано вище, в офіційно-діловому стилі можуть вживатися тільки найменування у формі чоловічого роду, що означають осіб обох статей.

Тому перший приклад можна перевести «Наукові співробітники часто отримують терміновий договір». Винятком є парне вираз «Пані та панове», яке є перекладом другого прикладу. Такий парний вираз є можливим, тому що форма для осіб жіночої статі дами вживається в офіційно-діловому стилі.

Крім цього в німецькій мові стали користуватися популярністю сплітінгові форми з використанням знака слеш «*Der / Die Dezernent / in leitet das Meeting*» [79], варіанти з сполучної І «*StudentInnen*» [79], з підкресленням *Professor_innen* [80] або зірочкою *Leser *innen* [79].

Перевага їх в тому, що вони коротко включають в себе дві статі і більш. Українська граматики не дає таких варіантів вживання знаків, значить, такого явища не існує. Переклад тим самим буде залежати тільки від того, в якому числі вжито найменування. Якщо як в першому прикладі сплітінга в однині, то «завідувач керує зустріччю». Якщо як в інших прикладах з сполучної І, підкресленням і зірочкою у мн. числі, то «студенти», «професори», «читачі». Таким чином, зберігається тільки вказівку на число найменування, а на рід немає.

3.3.2. Переклад гендерно-нейтральної лексики

У тих випадках, коли німці хочуть уникнути вживання гендерно-специфічної лексики, вони використовують гендерно-нейтральні формулювання.

В першу чергу до гендерно-нейтральної лексики належать найменування, які нейтральні за статевою ознакою в од. і мн. ч. : *der Mensch*

(людина), *das Mitglied* (член) [79] або у мн. ч. : *die Leute* (люди), *die Eltern* (батьки) [79].

Крім того, до цієї групи належать партиципи та прикметники: *Lehrende* (викладач), *Interessierte* (цікавиться, зацікавлена особа), *Studierende* (студент, учень) [79], похідні слова на *-ung*, *-ium*, *-kraft*, *-schaft* і ін. : *die Leitung* (керівництво), *das Rektorat* (ректорат), *das Ministerium* (міністерство) [Köln 2017 ...], гендерно-нейтральні займенники: *wer* (хто), *alle* (все), *niemand* (ніхто), *jemand* (хтось) і найменування посади, установи, колективу: *Professur* (професура), *Abschlüsse* (випускники), *Vorsitz* (головування) [80].

Звідси випливає, що переклад гендерно-нейтральної лексики не представляє складності.

3.3.3 Заміна формулювань в перекладі

Крім гендерно-нейтральної лексики уникнути вживання гендерно-специфічної лексики в німецькій мові можна за допомогою різного роду переформулювань, до яких відносять: пряме звернення, пряму мову, зміна суб'єкта, використання пасивного стану, причастя, заміна гендерно-специфічних назв за допомогою гендерно-нейтральних найменувань і т.д. І так як всі ці лексичні і граматичні категорії існують в українській мові, то і переводяться вони аналогічно оригіналу.

3.3.4. Переклад специфічних слів з індикатором чоловічої і жіночої статі

У німецькій мові існує багато складених слів, які містять індикатор чоловічої чи жіночої статі. До перших відносяться *Studentenwerk*, *Mitarbeitergespräch*, *Expertenrunde*, їх рекомендують замінювати на *Studierendenwerk*, *Mitarbeitendengespräche*, *ExpertInnenrunde* [79].

До інших відносяться *Mädchenname*, *Mütterberatung*, які пропонується замінити на *Geburtsname*, *Elternberatung* [80].

Переклад слів з індикатором чоловічого роду і відповідних виправлених варіантів нічим не буде відрізнятися один від одного: товариство сприяння студентам, бесіда з співробітниками, коло експертів.

Якщо в німецькій мові найменування в м.р. мн. числа на увазі тільки чоловіків, то в українській мові в нього включені і жінки. Переклад слів дівоче прізвище і консультація для вагітних жінок і молодих матерів не вважаються такими, що дискримінують, так як за змістом вони пов'язані з явищами, властивими тільки жіночої статі. Крім цього німці акуратно вживають в мові вирази, які можуть містити кліше і стереотипи типу *das starke / schwache Geschlecht, Milchmädchenrechnung* [80].

В українській мові також є фразеологізм сильний і слабка стать, тому він переводиться існуючою відповідністю.

Друге мовне кліше, яке містить вказівку на жіночу стать, в українській мові не існує і перекладається за змістом залежно від контексту, при цьому індикатор жіночої статі втрачається.

Займенники *wer, niemand, jemand, man* теж вказують на історичну перевагу чоловічої статі, тому що часто вимагають після себе займенник в чоловічій формі: «*Hat gestern jemand seine Tasche im Labor vergessen?*» [79].

У перекладі «Хтось вчора забув в лабораторії свою сумку?» завдяки займеннику свій, можна обійти вказівки на чоловічий чи жіночий рід, але тільки якщо особа є активним виробником дії.

3.3.5. Переклад звернень на ім'я, за титулом або посадою

Звертатися до жінки на німецькій мові правильно так: «*Sehr geehrte Frau Professorin Müller*» [79].

Незважаючи на те, що формула «пан + титул + прізвище» прийнята тільки в Німеччині, переводити її потрібно відповідно «Шановна пані професор Мюллер».

Якщо потрібно назвати професію або посаду жінки, то не можна забувати ставити назву в жіночу форму «*Frau Müller ist Dolmetscherin*» [79].

Але в українській мові в офіційно-діловому стилі, навіть називаючи осіб жіночої статі, необхідно вживати найменування професії в формі чоловічого роду, рідше жіночого. Тому цей вислів буде мати такий переклад «Пані Мюллер – перекладач/ ка».

Звертаючись до подружньої пари потрібно по іменах чоловіка і дружини «*Familie Henriette und Hans Müller*» [83]. У цьому випадку переклад ідентичний оригіналу «Сім'я Хенрієтти і Ханса Мюллер».

При зверненні до чоловіка і жінки, вживаються симетричні форми висловлювання:

«*Müller, Oberverwaltungsrat*
Schmitz, Oberverwaltungsrätin» або
«*Herr Müller, Oberverwaltungsrat*
Frau Schmitz, Oberverwaltungsrätin» [79].

У перекладі різниця з'являється тільки в найменуванні посади:

«(Г-н) Мюллер, радник головного управління
(Г-жа) Шмітц, радник/ ця головного управління».

Якщо стать адресата невідома або визначена, але не відноситься до чоловічої або жіночої, то звернутися можна так:

«*Sehr geehrte / r Frau / Herr Kim Muster*», «*Sehr geehrte_r Professorin Yilmaz*», «*Sehr geehrte * Kim Muster*» [79].

Як зазначалося форми зі знаками слеш, підкреслення, зірочка і ін. в українській мові не прийняті. Але під впливом англійської мови з'явилася форма «Шановний / а пан / пані Кім Мустер». Даний варіант звернення не є коректним, так як він не відповідає нормам етики.

В такому випадку припустимою формою звернення може бути колективне звернення, навіть якщо воно і не збігається з оригіналом за формою: «Шановні панове» і «Шановні пані та панове» .

При скороченні жіночої форми академічних ступенів і титулів виділити жіночу стать можна, наприклад, *Prof.in/Prof. '(Prof_in, Prof* in) [Köln ...], [79], Dr.in/Dr.'* (Dr_in, Dr * in) [79].

В українській мові титули і ступеня також скорочуються, але через те, що повні їх форми в чоловічому роді мають на увазі чоловіків і жінок, то і скорочення титулів відносяться як до чоловіків, так і жінок. Тому переклад для всіх запропонованих варіантів професора буде - проф., а доктора - д-р.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Отже, спочатку гендерна реформа проводилася на платформі англійської мови. Причиною тому стало те, що швидко набрав популярність феміністський рух, який особливо активно розвивався в США. У цій країні феміністки змогли домогтися того, що вже з 1970-х років там, на рівні уряду, університетів і шкіл, стали вводитися правила гендерно-коректного поводження до осіб чоловічої і жіночої статі.

Німеччину хвиля гендерних реформ охопила трохи пізніше приблизно з 1980-х років. Тут мовні реформи підтримувалися як урядом, так і суспільством, тому незабаром вони були зафіксовані в Законі ФРН. У німецькій мові гендерні перетворення в першу чергу втілювалися в назвах професій, посад, титулів, ступенів і т.п. Дискримінаційні найменування у формі чоловічого роду набували, наскільки це дозволяла мова, аналогічну форму жіночого роду. Але на цьому зміна мови не зупинилася, а навпаки, продовжилася з подальшим розвитком.

Було створено величезну кількість посібників і рекомендацій по тому, як правильно звертатися до людини в залежності від того, відома чи ні його стать, а також до групи людей, де присутні особи обох статей. В результаті було виділено кілька способів моделювання гендерно-коректних найменувань. Ними стали повні парні форми, форми на основі сплітінга, нейтральні форми і різні контекстуальні креативні формулювання.

Вживаються гендерно-коректні найменування при дотриманні 4 принципів, а саме: під назвами у формі чоловічого роду розуміються тільки чоловіки, і те ж саме стосується жіночих форм; симетричними є значення відповідних форм обох статей одного найменування; жіночі форми в парі з чоловічими стоять попереду; в парних формулюваннях чоловіки і жінки повинні відчувати рівне до них звернення.

Можливо, зустріти ці ознаки можна в кожній мові, але, як відомо, ступінь андроцентризму у мов різна.

Вважається, що до гендерних реформ німецька мова була дуже андроцентрична, однак зараз завдяки великій виконаній роботі уряду і громадськості німецька мову став прикладом політкоректності. І більш того для гендерно-правильного усного та писемного мовлення в ньому знайшлося багато можливостей і прийомів.

У німецьких посібниках пропонуються рішення щодо вживання гендерно-коректної мови. У німецькій, щоб мова була гендерно-коректною, можна використовувати як гендерно-специфічну, так і гендерно-нейтральну лексику в залежності від ситуації.

Таким чином, внутрішні закономірності мов помітно відрізняються. Ті перетворення, які можна провести в одній мові, не здійсненні в іншій. Так, в німецькій мові на законодавчому рівні прийнято називати особи жіночої статі і звертатися до них, використовуючи найменування у формі жіночого роду, утвореної за допомогою артикля, закінчення, суфікса і т.д. То в українській мові в офіційно-діловому стилі назву професії, посади, роду діяльності, спеціальності, звання особи жіночої статі може вживатися тільки в формі іменників чоловічого роду.

Те ж правило діє на скорочення титулів і звань. Однак в нейтральному і розмовному стилях допускається використовувати жіночу форму. Отже, переклад жіночих найменувань буде здійснюватися за принципом стилю їх вживання.

Крім того, в німецькій мові часто використовуються парні форми найменувань, коли називають чоловіка і жінку або чоловіків і жінок. Для більш компактного вираження парної форми німці використовують різні прийоми на кшталт сплітінга, сполучної І і т.д. Але як би парна форма не виглядала в німецькій, в українській вона матиме вигляд найменування в чоловічому роді в однині або множині відповідно.

Проте, у нас існує кілька парних найменувань, які прийняті в офіційно-діловому стилі. Наприклад, пан і пані, панове і пані.

Крім цього, трохи відрізняється система присвійних займенників: в українській є універсальний для осіб займенник свій.

Специфічні складні слова, в яких один з коренів є індикатором чоловічої або жіночої статі, перекладаються по-різному, зберігаючи цей індикатор чи ні в залежності від ситуації, що норми перекладу тієї чи іншої лексеми. Те ж відноситься до мовних кліше і фразеологізмів, які в німецькому варіанті містять покажчик статі.

Переклад з німецької мови гендерно-нейтральної лексики і формулювань не викликає особливої складності, так як лексика перекладається згідно словникового значення, а граматичні формулювання відповідно до їх аналогів, що існують в українській мові.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показало, що в сучасній німецькій мові група найменувань осіб жіночої статі є одним з найбільш активно еволюціонуючих пластів лексики, що знаходиться до моменту лінгвістичного опису в стадії становлення.

Зміна принципів мовного відображення жіночої професійної діяльності —результат комплексу соціально-історичних перетворень у позамовною дійсності, основними з яких є реальні зрушення в соціальному статусі жінки.

Формування "нового" жіночого руху в одній з форм його прояву — феміністично вмотивованою лінгвістиці — сфокусовало увагу громадськості на мовному феномені "жіноча трудова діяльність" та ініціювало мовні зміни в даній групі номінацій.

Основним резервом поповнення і оновлення групи жіночих номінацій стала мовація НОП за допомогою суфікса -in (рідше компонента -frau), що проходить "наскрізний" лінією по всіх етапах.

У постійному кількісному зростанні таких НОП, що спостерігається на даному часовому відрізку, вбачається дія тенденції до економії мовних засобів і типової однаковості способів номінації жінок за професією, яка потягнула за собою різке обмеження набору засобів "жіночність" в сучасній німецькій мові і загальне зниження продуктивності лексико-семантичних способів специфікації ознаки статі.

Завдяки вдосконаленню мовної техніки в іменуванні жінок за професією за допомогою уніфікації мовної форми і спеціалізації функції суфікса -in, і компонента -frau як його альтернативи, став можливий перенос основного акценту на зміст виконуваної жінкою діяльності, що в повній мірі задовольняє потреби в точній і диференційованій номінації в умовах сучасного ринку праці.

Підкоряючись загальним законам розвитку групи НОП, найменування осіб жіночої статі за професією задіяні у всіх інноваційних процесах, що

відбуваються в даній групі номінацій (процеси архаїзації і неологізації, запозичення, меліорації і евфемізації), проте виявляють специфічні особливості стосовно кожного з цих процесів.

У період прискореного розвитку в групі НОП зберігається ряд традиційних найменувань, що підтверджують наявність у розвитку мови таких універсальних рис, як рухливість і стійкість, динамізм і статичність.

Спеціалізовані найменування осіб жіночої статі за професією широко увійшли в комунікативну систему німецької мови, сприяючи збагаченню його лексичного складу і підвищенню смислової точності мовного спілкування.

В рекомендаціях з гендерно-коректної мови можна простежити обсяг гендерної мовної реформи, проведеної в німецькій мові. Перетворенням піддалися гендерно-специфічна лексика, специфічні слова з індикатором чоловічої і жіночої статі, звернення по титулу або посади. З метою уникнення вказівки на конкретну стать в посібниках рекомендується вживати гендерно-нейтральну лексику і вдаватися до заміни формулювань.

Дане дослідження не могло охопити всі аспекти проблеми гендерно-коректної мови, це означає, що для подальшого, більш глибокого, вивчення цього питання існує безліч перспектив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авакова А.С. Наименования спортсменов в русском языке: Словообразовательная и историко–лексикологическая характеристика: Дис.. .канд.фил.наук. – М., 1971. – 323 с.
2. Антропова, Н.А. К вопросу гендерно-корректного употребления немецкого языка / Н.А. Антропова // Гуманитарный вектор. – 2016. – №3. – С. 49-55.
3. Бекбалаев А.А. Лексическая номинация в современном немецком языке: На материале неологизмов – наименований лиц и человеческих коллективов. – Фрунзе: Кирг.гос.ун–т, 1979. – 50 с.
4. Бердова Н.М. Эвфемизмы в современном немецком языке. Дис...канд.фил.наук. – Киев, 1981. – 230 с.
5. Борисенкова Л.М. Когнитивные аспекты словообразования: Автореф. дис. ... доктор, филол. наук. – М., 2005. – 8 с..
6. Будагов Р.А. Человек и его язык. – М.: Наука, 1976. – 429 с.
7. Вайнрайх У. О семантической структуре языка // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс , 1970. – Вып.5. – С. 163–249.
8. Вернадский В.И. Живое вещество. Биосфера. Человек. М., 1989. – М., 1971. – 323 с.
9. Виноградов В.В. Избранные труды: Исследования по русской грамматике. – М.: Наука, 1975. – 558 с.
10. Володина М.Н. Теория терминологической номинации. МГУ, 1997. – М., 1997. – 307 с.
11. Володина М.Н. Когнитивно-информационная природа термина. МГУ, 2000.
- 12.7.Воронцова В.Л. Наименования лиц по профессии //Способы номинации в современном русском языке. – М.: Наука, 1982. – С.254–271.
13. Гак В.Г. Фразеорефлексы в этнокультурном аспекте // Филологические науки. 1995, № 5. – С. 153– 176.
14. Гришина Н.А. Категориальный признак рода в языковой семантике: Дис...канд.фил.наук. – Волгоград, 1996. – 171 с.

15. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влияние на духовное развитие человеческого рода // Хрестоматия по истории языкознания в XIX - XX вв. Сост. Звегинцев В.А. М., 1956. – М.: Наука, 1976. – 429 с.
16. Давыдова Т.С. Ономастиологические закономерности образования и функционирования наименований лиц по профессии в современном английском языке: Дис...канд.фил.наук. – Л., 1990. – 206 с.
17. Денисова, А.А. Словарь гендерных терминов / А.А. Денисова. – М.: Информационный центр РАН, 2002. – 256 с.
18. Журавлев В.К. Внешние и внутренние факторы языковой эволюции. – М.: Наука, 1982. – 327 с.
19. Журек М. Словообразовательные синонимы в сфере наименований лица в современном русском языке: Дис...докт.фил.наук. – М., 1997. – 307 с.
20. Забавина И.А. Процессы архаизации в лексике современного французского языка: Автореферат дис...канд.фил.наук. – М., 1995. – 16 с.
21. Ивлева Г.Г. Тенденции развития слова и словарного состава языка: На материале немецкого языка. – М.: Наука, 1986. – 135 с.
22. Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография. – М.: Наука, 1976. – 354 с.
23. Крысин Л.П. Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка. – М.: Наука, 1989. – 186 с.
24. Кубрякова Е.С. Словообразование // Общее языкознание. Внутренняя структура языка. -М.: Наука, 1972. – М., 1997. – 307 с.
25. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. – М.: Наука, 1981. – 198 с.
26. Кубрякова Е.С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С.141–172.
27. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения. – М., 1997. – 320 с.
28. Кубрякова Е.С. Язык и знание. М., 2004. 234 с.
29. Лосев А.Ф. Знак. Символ. Миф. – М., 1982. – 307 с.

- 30.Моисеев А.И. Наименования лиц по профессии в современном русском языке: Структурно–семантическая характеристика: Дис...докт.фил.наук. – Л., 1968. – 951 с.
- 31.Мурясов Р.З. Морфология производного слова: на материале производных существительных немецкого языка. – Уфа: Башкирский ун–т, 1992. – 191 с.
- 32.Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка. М.: Высшая школа, 1970. – 127 с.
- 33.Панова Г.И. Морфологические категории в современном русском языке: аспекты формального выражения глагольного вида и рода существительных: Автореферат дис...канд.фил.наук. – СПб., 1996. – 28 с.
- 34.Розен Е.В. Современные вокабулярные неологизмы: Опыт социолингвистического исследования на материале немецкого языка ГДР и ФРГ. Дис.. .докт.фил.наук. – М., 1970. – 675 с.
- 35.Розен Е.В. Динамика лексических преобразований в синхронии:/на материале современного немецкого языка // Вопросы германской филологии. – Калинин, 1974. – С. 173–186.
- 36.Розен Е.В. Лексика немецкого языка сегодня. – М.: Высшая школа, 1976. – 127 с.
- 37.Розен Е.В. Новые слова и устойчивые словосочетания в немецком языке. –М.: 1991. – 192 с.
- 38.Серебренников Б.А. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира – М.: Наука, 1988. – 216 с.
- 39.Степанова М.Д., Фляйшер В. Теоретические основы словообразования в немецком языке. – М.: Высшая школа, 1984. – 263 с.
- 40.Степанов Ю.С. Номинация, семантика, семиология (виды семантических определений в современной лексикологии) // Языковая номинация (общие вопросы). – М., 1977. – 326 с.
- 41.Толстокорова, А.В. Гендерно-чувствительная реформа языка как элемент глобальной социальной политики: опыт международного женского движения

- / А.В. Толстокорова // Журнал исследований социальной политики.– 2005. – №1. . – С. 122–150.
42. Уфимцева А.А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 108–140.
43. Федорцова В.Н. Интернациональные словообразовательные модели в немецком языке: синхрония и диахрония. Дис...докт.фил.наук. – СПб., 1994. – 450 с.
44. Фомина М.И. Современный русский язык: Лексикология. – М.: Высшая школа, 1990. – 414 с.
45. Шадрин В.И. Ономазиология производного имени в английском языке: Автореферат дис...докт.фил.наук. – СПб., 1996 – 40 с.
46. Шанский Н.М., Иванов В.В. Современный русский язык. – М.: Просвещение, 1987. – Ч.2. – 255 с.
47. Швейцер А.Д., Никольский Л.Б. Введение в социолингвистику. – М.: Высшая школа, 1978. – 214 с.
48. Шкатова Л.А. Терминологические наименования лиц в русском языке: Дис...докт.фил.наук. – Челябинск, 1987. – 427 с.
49. Халперн Д. Психология критического мышления. [Электронный ресурс] / Д. Халперн. – СПб.: Питер, 2000. – 512 с
50. Языковая номинация: Общие вопросы/ Отв.ред. Б.А.Серебренников, А.А. Уфимцева. – М.: Наука, 1977. – 357 с.
51. Ялышева А.П. Функционирование устаревших слов в современном немецком языке: К вопросу о языковой статике и динамике: Дис...канд.фил.наук. – М., 1971. – 243 с.
52. Ясинская, Л.И. О влиянии феминистского движения на немецкоязычную прессу / Л.И. Ясинская // Вестник Брянского госуниверситета. – 2015. – №3. – С. 248-250.
53. Braun P. Tendenzen in der deutschen Gegenwartssprache: Sprachvarietäten.– Stuttgart: Kohlhammer, 1987. – 260 S.

54. Duden: Grammatik der deutschen Gegenwartssprache // Der Duden: in 10 Bänden.
– Mannheim: Wien: Zürich: Dudenverlag, 1984.– 804 S.
55. Erfurt J. Feministische Sprachpolitik u. soziolinguistische Aspekte des Sprachwandels // Zeitschrift für Germanistik.– Leipzig, 1988. – Heft 6.– S. 706–716.
56. Fleischer W., Barz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. – Tübingen: Niemeyer, 1992. – 375 S.
57. Grabrucker M. Vater Staat hat keine Muttersprache. – Frankfurt/M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 1993. – 287 S.
58. Greiner U. Erste Ergebnisse des Mikrozensus April 1995 // Wirtschaft und Statistik. – 1996.– № 5. – S. 304–312.
59. Guentherodt I. Berufsbezeichnungen fuer Frauen: Problematik der deutschen Sprache im Vergleich mit Beispielen aus dem Englischen und Französischen // Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie. – 1979. – Beiheft 3. – S. 120–132.
60. Häberlin S., Schmid R., Wyss E.L. Übung macht die Meisterin: Ratschläge für einen nichtsexistischen Sprachgebrauch. – München: Verlag Frauenoffensive, 1992. – 110 S.
61. Hodenius B. Berufliche Selbständigkeit von Frauen: ein Aufbruch zu neuen Ufern? / Dissertation. – Bamberg, 1994. – 291 S.
62. Humboldt W.v. Gesammelte Schriften. – Albert Lertzmann. 1959. – 375 S.
63. Kühn I. Aktivierung DDR–spezifischer Archaisierungen // Muttersprache. – Wiesbaden, 1995.– Jg 105. – S. 315–323.
64. Menschik J. Gleichberechtigung oder Emanzipation? Die Frau im Erwerbsleben der Bundesrepublik. – Frankfurt/M.: Fischer Taschenbuch Verlag. – 192 S.
65. Mueller G. Der "Besserwessi" und "die innere Mauer": Anmerkungen zum Sprachgebrauch im vereinigten Deutschland // Muttersprache. – Wiesbaden, 1994. – Jg.104. – S.118–136.
66. Müller S., Fuchs K. Handbuch zur nichtsexistischen Sprachverwendung in öffentlichen Texten. – Frankfurt/M.: Hrsg. vom Magistrat der Stadt Frankfurt/M., 1993. – 240 S.
67. Nabring K/ Sprachliche Varietäten. – Tübingen: Günter Narr Verlag, 1981. – 281 S.

- 68.Nave–Herz R. Die Geschichte der Frauenbewegung in Deutschland. – Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1988. – 112 S.
- 69.Oksaar E. Das heutige Deutsch – ein Spiegel sozialer Wandlungen // Sprache der Gegenwart/ Hrsg.von Hugo Moser. – 1970. – Bd. 13. – S.279–204.
- 70.Oksaar E. Berufsbezeichnungen im heutigen Deutsch: Soziosemantische Untersuchungen: Mit deutschen und schwedischen experimentellen Kontrastierungen. – Düsseldorf: Schwann, 1976. – 275 S.
- 71.Oksaar E. Sprache und Gesellschaft. – Düsseldorf: Schwann, 1992. – 30 S.
- 72.Schoenthal G. Personenbezeichnungen im Deutschen als Gegenstand feministischer Sprachkritik // Zeitschrift für germanistische Linguistik. – Berlin, 1989.– Heft 17. – S. 296–310.
- 73.Steger H. Soziolinguistik: Ansätze zur soziolinguistischen Theoriebildung. – Darmstadt: Wiss. Gesellschaft, 1980. – 481 S.
- 74.Weisgerber L. Von den Kräften der deutschen Sprache: Teil 1.: Grundzüge der inhaltsbezogenen Grammatik. – Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwamm, 1962. – 431 S.
- 75.Wittemöller R. Weibliche Berufsbezeichnungen im gegenwärtigen Deutsch: BRD, Österreich, Schweiz im Vergleich. – Frankfurt/M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 1988. – 399 S.

ДОВІДКОВІ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

- 76.Большой энциклопедический словарь. 2–е изд., перераб. и доп. – М. : Норинт, 2004. – 1456 с.
- 77.Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. — 685 с.
- 78.Alphabetisches Verzeichnis der anerkannten Ausbildungsberufe // Wohgemuth H.H. Berufsbildungsgesetz: Kommentar für die Praxis. – Köln, 1987. – 454 S.
- 79.Duden. Deutsches Universalwörterbuch / Unter Leitung von G.Drosdowski. – Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich: Dudenverlag, 1996. – 1816 S.

80. Geschlechtergerechte Sprache. Empfehlungen der Gleichstellungsbeauftragten der Universität zu Köln. – 2009. – 24 S.
81. Geschlechtersensible Sprache. Die Freie Universität Berlin. – 20 S.
82. Klassifizierung der Berufe: Berufstätigkeiten in der Bundesrepublik Deutschland: Alphabetisches Verzeichnis der Berufsbenennungen. – Stuttgart: Verlag W.Kohlhammer, 1961. – 232 S.
83. Klassifizierung der Berufe. Systematisches und alphabetisches Verzeichnis der Berufsbenennungen. – Stuttgart: Verlag W.Kohlhammer, 1970. – 244 S.
84. Orientierungshilfe für eine gendergerechte Sprache. An den Hochschulen im Land Bremen [Текст]: руководство. – 2014. – 22 S.
85. Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland. – Stuttgart, 2016. [SJ]. – 914 S.
86. Kinne M., Strube–Edemann B. Kleines Wörterbuch des DDR–Wortschatzes.– Düsseldorf: Pädagogischer Verlag, Schwann, 1980. – 182 S.
87. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. – Guetersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag, 1994. – 682 S.
88. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache: In 6 Bänden / Hrsg. von R.Klappenbach und W.Steinitz. – Berlin: Akademie-Verlag, 1961-1977. – 4579 S.
89. Verzeichnis der Ausbildungsberufe /DDR/. – Berlin, 1980. – 442 S.